

Vooropmerkingen

Het afscheid nemen van een volwassene gaat niet bij alle kinderen even vlot en makkelijk. Bij sommige kind-ouderparen vinden er hele scènes plaats met huilen, herhalend kusjes geven en veel geruststellende gesprekjes. Men spreekt in dit verband wel van scheidingsangst, maar veel leerkrachten hebben de indruk dat er bij meer ouders sprake is van scheidingsangst dan bij kinderen. Veel kinderen zijn na het vertrek van de volwassene al weer op het groepsgebeuren gericht. In deze begeleidingshulp gaat het vooral om problemen bij de ouders en in begeleidingshulp 0.2 gaat het om echte scheidingsangst bij de kinderen.

Scheidingsangst bij de ouders kan te maken hebben met:

- onzekerheid in de vorm van algeheel onzekere gevoelens en het daardoor niet aankunnen van de nieuwe situatie waarbij de moeder het kind af moet staan en het dus moeite heeft met die nieuwe situatie

- relatieproblemen tussen de echtgenoten en de ouder de liefde van het kind nodig heeft ter compensatie van een tekort aan liefde van de echtgenoot

- jeugdervaringen waarbij de volwassene herinnerd wordt aan verwaarlozing in de eigen jeugd

Op grond van een of meer van deze achtergronden kan er een symbiotische relatie ontstaan tussen moeder en kind. Dat wil zeggen dat moeder en kind één persoon geworden zijn. Er zijn moeders van het type 'overwhelmings mother' die bijna letterlijk bovenop hun kind zitten. Die situatie is nadelig voor het kind, maar ook voor de volwassene.

Uitvoering

Als u de indruk hebt dat het afscheid nemen bemoeilijkt wordt door de volwassene dan zijn de volgende tips bruikbaar:

1. Bel de ouder/volwassene een keer op en maak een afspraak om er een keer over te praten. Het is dus aan te bevelen er niet tijdens een dramatische scène over te praten. Begin dat gesprek eerst vooral vragend, door te vragen hoe de ouder/volwassene het afscheid nemen beleeft, wat er moeilijk aan is.

2. Leg de ouder uit dat het het beste is om een vast en minimaal afscheid uit te voeren. Bijvoorbeeld:

- de ouder brengt het kind het lokaal in
- het kind wordt naar de stoel of eventueel naar de leerkracht gebracht
- de ouder/volwassene neemt zo kort mogelijk afscheid. Dus enkele woorden en een kusje
- de ouder verlaat het lokaal

Geef de ouder aan dat u die procedure ook zult gaan begeleiden in de zin dat u bij de ouder en het kind in de buurt zult zijn en de ouder aan zult sporen om zich van het kind te verwijderen.

Bekijk ook of het nodig is de ouder(s)/volwassene te adviseren om externe hulp te zoeken. Als u denkt dat een van bij 'vooropmerkingen' genoemde achtergronden een rol speelt, is het aan te bevelen externe hulpverlening te adviseren.

3. Begeleid de ouder bij het uitvoeren van deze procedure. Dat betekent dat u in de buurt bent van de ouder en het kind en bij het afscheid nemen tegen de ouder zegt wat het het beste kan doen. Daarbij is een vlotte afhandeling van het afscheidsritueel het belangrijkste. Bij huilen van het kind is het belangrijk dat u zich over het kind ontfermt en dat de ouder zo snel mogelijk weggaat.

4. Bekijk of u nog even de mogelijkheid hebt om halverwege de ochtend/middag de ouder te bellen en te vertellen hoe het gaat.

5. Als de volwassene weg is moet u zelf uitzoeken of het beter is het kind gewoon even alleen te laten zitten, bij u te nemen of het af te leiden. Bekijk wat het meest gunstige is voor het kind.

6. Zie verder de tips op bijlage 132.

7. Zie ook de ouderbrief op 380.

Vooropmerkingen

Soms kan er sprake zijn van echte scheidingsangst van de kant van het kind. Die scheidingsangst kan veroorzaakt worden door problemen van de kant van de ouder(s) zoals aangegeven bij 0.1. Het kan ook te maken hebben met de persoonlijkheid van het kind en/of eerdere ervaringen met een combinatie van problemen bij ouder en kind.

De problemen vanuit de ouder zijn aangegeven bij 0.1. Het kan ook voorkomen dat er geen problemen zijn vanuit de ouder(s), maar dat het helemaal aan het kind ligt.

Bij kinderen kan de achtergrond te maken hebben met:

- van nature onzekere kinderen
- ziekelijke kinderen die veel scheidingen mee hebben moeten maken door ziekenhuis bezoek
- kinderen die moeite hebben met het verwerken van de scheiding tussen de ouders

Uitvoering

1. Zie tip 1 t/m 5 van begeleidingshulp 0.1, bijlage 131. Het is immers mogelijk dat de problemen ernstig verhard worden door het gedrag van de ouder.

2. Probeer de fotomethode uit. Daarbij gaat u als volgt te werk.

-stap 1 het kind mag een foto meenemen met daarop het gezin. Die foto mag het kind gedurende een week overal neerzetten waar het maar wil.

-stap 2 de gezinsfoto wordt nu op de tafel van de leerkracht gezet. Als het kind behoefte heeft de familie te zien dan kan het kind even naar de tafel lopen. Ook deze stap duurt een week.

-stap 3 in deze laatste week komt de foto in de la van de leerkracht te liggen. Als het kind er behoefte aan heeft dan mag het het laatste open doen en even naar de familie kijken.

Door middel van deze drie stappen hebt u kinderen wat langer gelegenheid gegeven aan de verwijdering van de thuissituatie te wennen.

3. Bekijk of het aan te bevelen is het kind aanvankelijk halve dagen te laten komen. Daarbij is het voor de meeste kinderen beter om dat 's middags te doen i.p.v. 's ochtends.

4. Zoek gedurende de dag veelvuldig contact met het kind. Dat hoeven geen langdurige contacten te zijn, maar korte contacten en geen contacten waarbij u initiatief afdwingt.

5. Soms kan het koppelen van een kind aan een ander kind ook een gunstige ontwikkeling bewerkstelligen. Het komt voor dat een klasgenoot het kind wel 'los' krijgt.

6. Een veel toegepaste benadering is het kind speelgoed van thuis mee te laten nemen bijv. een lievelingsknuffel o.i.d.

7. Probeer het zelfvertrouwen van het kind te vergroten door het kind bewust te maken van wat er allemaal goed gaat, wat het leuk doet, etc.

8. Soms heeft scheidingsangst ook te maken met een gevoel van onveiligheid m.b.t. de klassensituaties. Een aan te bevelen benadering is dan dat u het kind systematisch in aanraking brengt met alle klasgenoten. U laat het kind iedere dag met een ander kind spelen om zo vertrouwd te raken met alle klasgenoten. Soms kan deze benadering nog te veel gevraagd zijn en kunt u het kind ook laten kiezen met wie het wil spelen.

9. Als de scheidingsangst verhard aanwezig blijft, kan het ook te maken hebben met de klassensituatie. De klas kan te druk en te lawaaiig zijn. Zie voor de begeleiding bijlage 368 en 369.

10. Zie ook de ouderbrief op bijlage 381.

Vooropmerkingen

Sommige scholen beginnen de dag met vrije kringgesprekken, andere scholen houden op latere momenten kringgesprekken of leergesprekken. In deze begeleidingshulp gaat het om het verbeteren van het meedoen met kringgesprekken.

Uitvoering

Aan de orde komen:

- een verwijzing naar begeleidingshulp 1.2
- vragen stellen
- aanvullingen maken
- een lijn op school
- oefengesprekjes
- pre-teaching
- nagesprekken

Een verwijzing naar begeleidingshulp 1.2

De begeleidingsvoorstellen van 1.2 zijn ook te gebruiken ter verbetering van het kringgesprek.

Vragen stellen

Veel kinderen doen hun zegje tijdens kring- en klassengesprekken. Ze spreken tegen de leerkracht en niet tegen elkaar. Een invalshoek om kinderen meer met elkaar te laten praten is: ze te leren vragen te stellen. Jonge kinderen zijn dat niet gewend en ze zijn egocentrisch van instelling. Ze moeten dan ook leren zich te interesseren voor anderen.

Toch is het goed mogelijk kinderen te leren vragen te stellen. Dat gaat als volgt:

U houdt een vrij kringgesprek en als een kind is uitgesproken zegt u: "Sonja heeft net verteld dat ze bij haar oma is geweest. Daar heb ik wat over te vragen. Sonja, wat doe je meestal bij je oma?"

U zegt dus dat u een vraag gaat stellen. U stelt die vraag niet alleen, maar u vertelt ook dat u de vraag gaat stellen.

Als Sonja de vraag heeft beantwoordt zegt u: "Zien jullie, zo kun je als iemand wat vertelt heeft daar vragen over stellen. Wie van jullie zou Sonja ook een vraag willen stellen?"

Na deze introductie besteedt u een maand lang, bij ieder gesprek, aandacht aan het vragen stellen. Variaties zijn:

- niet de gehele groep mag vragen stellen, maar een groepje dat bij elkaar zit
- u besteedt ook aandacht aan de verschillende soorten vragen
- iedere keer als er iemand een vraag heeft gesteld neemt u een blok en bouwt u in de kring een vragentoren, zodat de kinderen extra gestimuleerd worden vragen te stellen. Als de toren omvalt dan stopt u met het vragen stellen.

Aanvullingen maken

Een andere techniek is het maken van

aanvullingen.

Dat gaat als volgt bij het bovenstaande voorbeeld van Sonja: "We hebben gehoord dat Sonja naar haar oma is geweest. Daar heb ik ook wat over te vertellen, want vroeger, toen ik zo oud was als jullie, ging ik ook altijd naar mijn oma. Ze woonde in een bovenhuis en je kon dan mooi over de weilanden kijken. Mijn Oma had een poes die Mimet heette, en

Zo sluit u met uw eigen belevingen bij een kind aan. Daarna zegt u:

"Wie van jullie kan ook iets vertellen dat te maken heeft met het bezoeken van oma.

Nu leert u de komende maand de kinderen aanvullingen te maken. Steeds vraagt u wie er ook wat over wil vertellen en u leert de kinderen om bij het onderwerp van de spreker/spreekster te blijven en niet met een ander onderwerp te beginnen.

Een lijn op school

Een structurele aanpak is het uitgaan van lijnen en principes. Dat betekent dat u een onderwijslijn bewandelt waarin tussendoelen staan aangegeven m.b.t. het kringgesprek. Zie voor een voorbeeld van zo'n lijn pagina 42 en 43 van de handleiding. Door het afwerken van deze leergang werkt u systematisch aan de verbetering van het kringgesprek.

Oefengesprekjes

U kunt ook oefengesprekjes houden met kleine groepjes kinderen. Als de rest van de klas aan het werken/spelen is, dan houdt u bijvoorbeeld een kringgesprek met vier kinderen. Op die manier kunnen kinderen ervaringen opdoen in kleiner verband. Voor veel kinderen is het houden van deze kleinschalige gesprekjes drempelverlagend om ook met de grote kringgesprekken mee te doen.

Pre-teaching

U kunt ook in meer directe zin grote kringgesprekken voorbereiden door eerst over het onderwerp van de grote kring te spreken in de kleine kring. Als u een leergesprek over een bepaald onderwerp gaat houden, kunt u ook kleine kring dat onderwerp behandelen. Het gevolg zal zijn dat de kinderen van de kleine kring een goede beginsituatie opbouwen en meer met het grote kringgesprek mee durven te doen omdat ze er ook al wat van weten.

Nagesprekken

U kunt grote kringgesprekken ook laten volgen door een gesprek in kleine kring. De grote kring heeft het kind erop voorbereid en nu praat u in kleine kring nog even door en hebt u de gelegenheid door te vragen of het kind te stimuleren om ook wat te zeggen over wat er aan de orde is geweest.

Vooropmerkingen

Tijdens de kringactiviteiten gaat het er vooral om dat kinderen betrokken meedoen, omdat dan het effect van die kringactiviteiten op de ontwikkeling van de kinderen optimaal is. Er zijn immers kinderen die weinig profiteren van de inhoud van de kringactiviteiten. Dat komt omdat die kinderen niet betrokken meedoen. Dat betekent dat de basisvoorwaarde om onderwijskundig gezien kringactiviteiten te organiseren niet vervuld is. In deze begeleidingshulp worden mogelijkheden gegeven om die basisvoorwaarde te verbeteren.

Uitvoering

Een verwijzing

Maak ook gebruik van de begeleidingsvoorstellen van begeleidingshulp 1.1 op bijlage 133.

Plaats in de kring

Bekijk of het kind op de juiste plaats in de kring zit. Dat betekent dat u moet letten op:

- naast wie zit het? Wordt het afgeleid door kinderen die direct naast het kind zitten?
- kunt u het kind makkelijk zien?
- kan het kind u gemakkelijk zien?
- is het niet aan te bevelen het kind naast u of dicht bij u in de buurt te laten zitten?

De tijdsduur aanpassen

Voor de meeste jonge kinderen is een half uur of langer in de kring receptief luisteren te lang. Ook is het moment waarop kringactiviteiten plaatsvinden niet altijd geschikt voor alle kinderen. Op sommige scholen komt het voor dat kinderen elke ochtend drie kwartier of langer in de kring zitten. Het is daarom aan te bevelen, niet iedere dag aan het begin van de dag zo lang in de kring te zitten. Wissel zo'n langdurig zitbegin eens af met:

- tussentijdse korte bewegingsactiviteiten
 - eerder bewegingsonderwijs om je lekker eerder te kunnen ontladen
 - eerder gaan werken, omdat de concentratie dan vaak optimaal is.
- Iedere dag met een lange zitperiode beginnen is niet vanzelfsprekend.

Activeren

Probeer steeds per kringperiode enkele kringonderdelen uit te voeren waarbij kinderen niet alleen receptief zitten te luisteren of te kijken, maar ook iets te doen hebben.

Mogelijkheden zijn:

- een kind krijgt een beurt om iets in de kring te doen
- u geeft de kinderen voordat u met iets gaat beginnen een opdracht. Mogelijkheden zijn:
*ik vertel straks iets en daarna vraag ik iemand van jullie om dat na te vertellen: „Ik ga straks een verhaal vertellen en dan moeten jullie zeggen hoe

de kinderen uit het verhaal heten *ik ga straks een verhaal vertellen en dan moeten jullie vertellen hoe het begon *u kunt de kinderen ook in tweetallen iets geven om te bekijken -een kind kan de beurten geven

Ontspannen in de kring

Tijdens de kringactiviteiten is het belangrijk dat kinderen ontspannen zijn. Er zijn twee typen ontspanningsoefeningen die in de kring gedaan kunnen worden, namelijk:

1. bewust leren ontspannen
2. ontspannende activiteiten

Ontspanningsoefeningen hebben weinig effect als ze zo maar incidenteel worden uitgevoerd. Kinderen doen er soms wat lacherig over. Het is aan te bevelen om het enkele malen per week te doen.

Woorden die u bij de activiteiten kunt gebruiken kunnen worden zijn:

- gespannen
- ontspannen
- rustig

1. Bewust leren ontspannen
Zie daarvoor bijlage 203.

2. Ontspannende activiteiten

Hierbij gaat het om activiteiten die de ontspanning kunnen bevorderen. Aanvankelijk zullen de kinderen de activiteiten wat gek vinden, maar als u het regelmatig enkele malen per week doet en er zelf ook serieus en gewoon over doet zullen ze op den duur denken dat het bij de school hoort. Belangrijk is dat u erop let, als u kiest voor deze oefeningen, dat het kind en/of de kinderen al rustig zijn. De activiteiten zijn niet bedoeld om kinderen rustig of stil te krijgen.

Mogelijkheden zijn:

2.1 Armen bungelen

De kinderen zitten op de stoel en moeten zo zitten dat ze niet te dicht op iemand anders zitten. Ze moeten de armen los naast zich laten bungelen, maar dat bungelen moet heel zachtjes gaan. De armen mogen heen en weer gaan, maar 'je mag het nauwelijks zien'.

De kinderen moeten ook een lichte tinteling in de handen/vingers voelen. Armen bungelen kan goed als tussendoortje in de kring gebeuren of voordat er gewerkt gaat worden.

2.2 Luisteren naar je eigen ademhaling

Laat de kinderen stil zitten en leer ze te luisteren naar hun eigen ademhaling. Ze moeten de mond dicht doen en door de neus ademen. Ze moeten hun ademen tien keer tellen.

2.3 Ogen dicht

Laat de kinderen de ogen dicht doen en bouw samen met de kinderen een voorstelling op van een rustgevend gezicht, zoals een mooie appelboom of een groene weide. U zegt wat u voor u ziet en u vraagt de kinderen wie er nog meer ziet.

2.4 Naar stilte luisteren

Zorg dat het stil is in het lokaal en laat kinderen luisteren naar wat er dan nog te horen is en laat ze dat achteraf vertellen.

2.5 Muziek luisteren

Zorg voor een cassettebandje met rustgevende muziek, bijv., Enya. Laat ze met gesloten ogen naar een gedeelte luisteren.

2.6 Wekker luisteren

Zet een wekker in de kring en laat de klas zo stil zijn dat iedereen die wekker hoort. Zet nu de wekker wat verder weg en probeer te kijken hoever de wekker weggezet kan worden, terwijl je hem toch nog hoort.

2.7 Voorfluisteren

U of een kind fluistert de naam van een kind en een woord of zin, bijvoorbeeld: "Wendy, ga je met me spelen?" Het kind dat genoemd wordt moet antwoord geven, of het nazeggen.

2.8 Blazen

De kinderen hebben de ogen dicht. U loopt rond en u blaast heel zacht in het oor van een kind en dat kind moet op de grond gaan zitten.

Oogcontact

U kunt de kinderen ook richten op oogcontact. In het voorbeeld van Sonja zegt u dan na het stellen van een vraag: "Zagen jullie wel dat ik Sonja aankeek toen ik haar wat vroeg. Nou proberen we als jullie een vraag stellen niet mij aan te kijken, maar het kind aan te kijken waaraan je de vraag stelt."

Oefen zo ook weer een maand het oogcontact.

Kinderen accentueren

Soms kan het voorkomen dat kinderen bepaalde problemen in de kring vertonen. Een voorbeeld daarvan is het aandacht vragen. Als dat het geval is dan is het accentueren een belangrijke benadering. Daarbij begint u iedere dag met het even in het middelpunt stellen van het ene kind of de enkele kinderen die veel om aandacht vragen. U laat dat kind even voor de klas komen en u zegt tegen de andere kinderen:

"Zien jullie het allemaal? Wat fijn hè? Guido is ook weer op school. Wil je ons nog iets vertellen Guido?"

Op die manier weet de hele klas dat Guido er is en heeft Guido het gevoel dat hij even aandacht heeft gekregen. Als Guido daarna aandacht

vraagt, dan zegt u dat hij aan het eind van de kringactiviteit ook weer even voor de groep mag komen om wat te vertellen. Zo worden de aandachtvragers even in het zonnetje gezet.

Optimaliseren van de betrokkenheid

In het voorafgaande ging het vooral om bruikbare technieken. Meer in het algemeen gesteld moet u zich afvragen hoe aantrekkelijk uw kringactiviteiten zijn. Mogelijke overwegingen zijn:

- zijn de onderwerpen wel actueel?
- sluit het genoeg aan bij de belangstellingswereld van het kind?
- sluit het genoeg aan bij de belevingswereld van het kind?
- ben ik zelf enthousiast genoeg?
- gebeuren er verrassende dingen?

Vooropmerkingen

Over het algemeen staan leerkrachten niet zo veel sociale contacten toe in de kring omdat het de bedoeling is dat het kind zich moeten richten op het onderwijsaanbod, maar toch is het ook opmerkelijk als een kind op geen enkele manier contact heeft met kringgenoten. In deze begeleidingshulp gaat het om twee soorten problemen:

- kinderen die nauwelijks of geen contacten hebben met kringgenoten
- kinderen die kringgenoten tot last zijn

Uitvoering

Kinderen die nauwelijks of geen contacten hebben met kringgenoten

Hierbij gaat het om de spontane contacten die kinderen met elkaar kunnen hebben zoals het reageren op elkaar, vragen stellen aan elkaar, kijken naar elkaar, etc. Er zijn kinderen die geïsoleerd in de kring zitten en geen contact zoeken met anderen.

Begeleidingsmogelijkheden zijn:

1. contactspelletjes in de kring zoals:

- geef het kind naast je een hand
- iets geven aan het kind dat naast je zit
- het kind naast je aankijken, je ogen dichtdoen en dan zeggen wat die klasgenoot aan heeft
- vragen stellen aan het kind naast je: „Hoe oud ben je?” Daarna gaat u de kring rond en moet het kind vertellen wat de klasgenoot heeft gezegd.
- vragen aan de klasgenoot: „Wat is je lievelingsdier?” Ook hier moeten de kinderen dat weer tegen u zeggen
- vragen aan de klasgenoot: „Wat vind je lekker om te eten?”
- vragen aan de klasgenoot: „Wil je met me spelen?”
- iets tegen de klasgenoot zeggen: bijvoorbeeld wat je na schooltijd gaat doen, o.i.d.
- iets in de oren fluisteren van de klasgenoot. (ook hier gaat u de kring weer langs om de kinderen te vragen wat er in hun oor is gefluisterd.)
- u fluistert het eerste kind een woord in en het kind moet dat doorgeven. Zo wordt er een bepaald woord doorgefluisterd.
- zeggen hoe het kind heet dat naast je zit.

Op deze manier kan het kind ervaringen opdoen in het contact hebben met het kind naast haar/hem.

2. Laat twee kinderen met elkaar spelen en naderhand in de kring tegen elkaar zeggen dat ze het leuk vonden. „Flip ik vond het leuk om met je in de poppenhoek te spelen”.

3. Breng het kind met problemen op dit gebied

buiten de kring systematisch in contact met de andere kinderen. Laat het iedere dag met een ander kind spelen en ga daar regelmatig naar toe en geef aan dat het leuk is om met te spelen.

Kinderen die kringgenoten tot last zijn

Kinderen kunnen elkaar in de kring ook plagen, dingen doen die de ander niet wil, zich bemoeien met de ander. In die gevallen kunt u gebruik maken van de andere begeleidingsmiddelen op het gebied van gedragsproblemen in deze map:

- zie bijlage 209 met een aanpak voor gedragsproblemen in het algemeen
- zie bijlage 236 over het bemoeien met elkaar.

begeleidings-
hulpnr. 1.4 **klassenregels**

Vooropmerkingen

Binnen een sociale situatie van een groep kinderen in groep 1, 2, 3 of in het sbo. is het niet mogelijk zonder regels het onderlinge verkeer zonder veel problemen plaats te laten vinden. Sommige kinderen hebben moeite met die regels. Er zijn kinderen die daar van huis uit te weinig ervaring mee hebben en er zijn ook kinderen die intern te weinig organisatie hebben om die regels te onthouden en ze te volgen.

Dat betekent dat het overtreden van gedragsregels vaak veel overlast en verstoring van de dagelijkse gang van zaken op kan leveren. Dat betekent tevens dat het wel eens nodig kan zijn ten behoeve van een enkel kind of ten behoeve van meerdere kinderen speciale activiteiten op te zetten om het regelgedrag te ontwikkelen. In het nu volgende worden mogelijkheden gegeven om aan de regels te werken.

Uitvoering

Bij het zich gedragen volgens afspraken of gedragsregels zijn er drie aandachtspunten, namelijk:

- het instellen van regels
- het volhouden van de regels
- de regels als onderdeel van het pedagogisch klimaat.

In het nu volgende wordt er vanuit gegaan dat het bij jonge kinderen aan te raden is niet de gedragsregels in haar totaliteit en tegelijkertijd allemaal aan de orde te stellen, maar regels/afspraken te isoleren en daar vooral aandacht aan te besteden.

De organisatie van deze begeleidingshulp is als volgt:

1. algemene principes bij het aanleren van gedragsregels
2. uitwerkingen van een aantal regels
3. de regels als onderdeel van het pedagogisch klimaat

1. Algemene principes bij het aanleren van gedragsregels

Overweeg steeds van te voren of de regel iets bij kan dragen aan het gedrag van het kind en het functioneren van de gehele groep. Bij onderdeel 2 van deze begeleidingshulp (bijlage 138 en verder) worden enkele uitwerkingen van groepsregels gegeven. Het kan echter voorkomen dat u andere regels aan wilt leren of de regels anders aan wilt duiden dan is het onderstaande stappenplan aan te bevelen:

- stap 1. introductie
- stap 2. isoleren en verhelderen van de regel
- stap 3. oefenen van de regel
- stap 4. herhalen en volhouden van de regel

stap 1. introductie

Een groepsregel kunt u introduceren door:

- een verhaal te vertellen
- een gebeurtenis in de groep te vertellen, die de noodzaak van de afspraak/regel laat zien
- de algemene situatie in de groep te vertellen
- een situatie te spelen, bijv. met handpoppen

stap 2. isoleren en verhelderen van de regel

Nu geeft u concreet aan welke regel de komende tijd centraal zal komen te staan en u bespreekt ook met de kinderen het waarom van die regel. Voor het onthouden van regels bij jonge kinderen is het aan te bevelen ze in rijmpjes weer te geven. Bij de uitwerkingen verderop in deze begeleidingshulp zijn daar voorbeelden van gegeven.

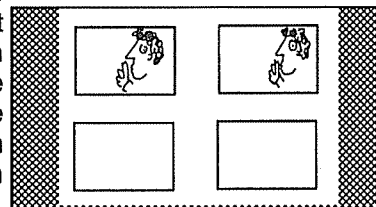
Naast het rijmpje als houvast is ook een visuele afbeelding belangrijk voor kinderen. Dat betekent dat u moet proberen de regel in een afbeelding weer te geven. Die afbeelding komt gedurende de oefentijd aan de muur van het lokaal te hangen. U kunt, als het gaat om een regel m.b.t het handelen, regelmatig het kind laten demonstreren hoe het hoort.

stap 3. oefenen van de regel

Nu komt er een periode waarin aan het begin van de dag aan de kinderen wordt gevraagd aan welke regel ze zich proberen te houden. Gedurende de rest van de dag zal er ook weer naar de regel verwezen worden. Dat kan in positieve zin. Daarbij prijst u de kinderen als ze zich aan de regel houden, maar het kan ook in negatieve zin, als ze zich niet aan de regel houden. Bij het oefenen van de regel zult u ook merken dat er een kind is of enkele kinderen zijn die verharde moeite hebben zich aan de regel te houden. Met die kinderen moet u nog gericht met de regel bezig zijn in de vorm van extra herinneren aan de regel, extra prijzen als het goed gaat en extra bespreken als het niet goed gaat. Als extra oefenmiddel kunt u ook nog gebruik maken van beloningssystemen.

Dat gaat als volgt. U bespreekt met de kinderen, dat wanneer ze goed hun best doen zich aan de regels te houden, ze een cadeautje krijgen. Samen met de kinderen kiest u zo'n cadeautje in de vorm van bijvoorbeeld een leuke kleurplaat, vrij spelen, o.i.d.. Probeer de beloning uit de kinderen te laten komen. Op een groot vel papier zet u dan vier vakken. In deze vakken wordt iedere keer, als het goed ging, een klein plaatje geplakt met de afbeelding van de gedragsregel die aangeleerd wordt.

Als er vier plaatjes op de plaat geplakt zijn, dan krijgt de groep de beloning. De kinderen blijven nu duidelijk zien



waar ze aan werken en hoe goed het gegaan is. De hoeveelheid plaatjes bouwt u geleidelijk op. Regelmatig wijst u de groep op de grote afbeelding van de groepsregel en op de kleine beloningskaartjes. U kunt een klein plaatje ook door een kind op laten plakken.

In extreme gevallen kunt u ook weer plaatjes laten verwijderen als het weer mis ging. Dat laatste moet een uitzondering zijn, omdat dat vaak te wijten is aan bepaalde kinderen. Die kinderen kunnen dan gecorrigeerd worden door groepsleden, maar er kan ook een gespannen situatie door ontstaan.

Dit gericht oefenen van een regel doet u veertien dagen.

stap 4. herhalen en volhouden van de regel

Als de veertien dagen voorbij zijn kunt u even wat gas terug nemen en bekijken hoe de regel wordt gehanteerd zonder dat er zo gericht aan gewerkt wordt. Het is wel aan te bevelen de grote afbeelding van de regel aan de muur van het lokaal te laten hangen. De beste plaats is achter de leerkracht, als deze in de kring zit. Na deze eerste oefeningen kunt u regelmatig op de regel wijzen, naar de afbeelding wijzen of de groep het rijmpje op laten zeggen.

Consequent wijzen op de regel blijft in veel groepen nodig.

Als u het idee hebt dat de regel gericht wordt gehanteerd kunt u een volgende regel introduceren en de vier stappen voor de nieuwe regel uitvoeren en dan bij stap 4 gericht met twee regels bezig zijn. Zo bouwt u geleidelijk de hoeveelheid regels op.

2. Uitwerkingen van een aantal regels

De volgende uitwerkingen komen aan de orde:

- aangepast in de rij staan
- naast elkaar zitten zonder ruzie te maken
- niet door elkaar heen praten
- op je stoel blijven zitten
- stil werken, een ander niet storen
- hoe draag je

Voorbeeld 1 Aangepast in de rij staan

Stap 1. introductie

Als introductie kunt u het onderstaande verhaal hanteren:

Netjes in de rij, dat hoort erbij

'Jongens en meisjes, Nog vijf minuten en dan stoppen we met het werken.' De kinderen schrokken even op, want ze waren zo lekker aan het spelen. Alle kinderen begrepen wel wat dat betekende. De meeste kinderen begonnen al met het opruimen. De kinderen wisten dat ze straks ook nog buiten mochten spelen. Alle kinderen hadden daar wel zin in. Bijna iedereen begon dan ook met het opruimen van het speelgoed, de blokken en de andere dingen. Toen de juf zei dat iedereen echt moest stoppen, zaten er al veel kinderen klaar in de

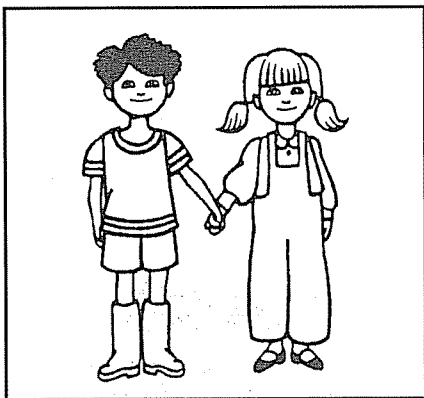
kring. Na een poosje waren alle kinderen klaar en zat iedereen in de kring. 'Nu gaan we lekker nog even buiten spelen', zei de juf. 'Hebben jullie daar wel zin in?' Alle kinderen riepen natuurlijk 'ja'. Eerst mochten de kinderen de jassen aandoen en toen iedereen daarmee klaar was, zei de juf: 'Nu gaan we netjes in de rij staan en dan gaan we naar buiten.' De juf zei wie er bij elkaar mochten gaan staan. Bas en Jaap mochten vooraan. Daarna kwamen Anja en Karin. De juf stopte plotseling met het opnoemen van de namen van de kinderen. Wat was het een lawaai bij de kinderen in de rij. Ze schreeuwden tegen elkaar, trokken aan elkaar, duwden elkaar om. Sommige kinderen lagen zelfs op de grond.

'Jullie kunnen toch wel netjes in de rij staan', zei de juf. 'Als dat zo moet, gaan we niet naar buiten hoor. Ga allemaal maar weer zitten'. Daar schrokken de kinderen toch wel even van. Zouden ze nu binnen moeten blijven? De juf zei: 'Jullie zijn toch al zo groot, dan kunnen jullie toch ook wel netjes in de rij gaan staan? Jullie hadden al lang lekker buiten kunnen spelen en nu zitten we hier nog steeds binnen.' Bas dacht: 'Dat is ook wel dom van ons, als we netjes in de rij waren gaan staan, dan waren we nu al lekker buiten geweest.' Gelukkig zei de juf niet dat ze nu de hele middag binnen moesten blijven. 'We gaan het nog eens proberen,' zei de juf. 'Ik zal de namen van de kinderen opnoemen. Ik zeg ook wie vooraan mag gaan staan. Denk eraan, als het niet goed gaat, dan doen we het weer over.' De juf vertelde ook nog dat de kinderen elkaar een hand moesten geven, niet gaan schreeuwen, trekken, duwen of vechten. Rustig blijven staan en wachten op de juf. Alle kinderen hadden nu wel goed begrepen wat er gebeuren moest en ze deden allemaal erg hun best. En ja hoor, het lukte prima. 'Dat ging goed,' zei de juf. 'Nu kunnen we ook direct naar buiten.' 'Gelukkig maar,' dacht Bas. 'Nu kunnen we lekker gaan spelen.' Morgen zouden de kinderen zeker proberen om het in één keer goed te doen.

Stap 2. isoleren en verhelderen van de regel

Nu bespreekt u het verhaal met de groep. Tijdens die nabespreking kan het volgende aan de orde komen:

- wanneer moeten we in de rij staan?
- hoe gaat het bij ons, gaan we altijd rustig in de rij staan?
- zijn er ook kinderen die er extra moeite mee hebben om rustig in de rij te gaan staan?
- wat vinden de kinderen ervan dat de kinderen in het verhaal het weer over moeten doen?
- waarom is het nodig rustig in de rij te gaan staan? Vertel de kinderen dat het netjes in de rij staan deze week geoefend gaat worden. Hang een plaat van de regel aan de muur van het lokaal. Bovenaan bijlage 138 ziet u daar een voorbeeld van.



Bedenk zelf zo'n plaat of teken de plaat na. Vertel de groep dat de twee kinderen op deze plaat rustig bij elkaar staan. Zo moeten de kinderen het ook gaan

doen. Leer de kinderen het rijmpje: netjes in de rij, dat hoort erbij

stap 3. oefenen van de regel

Nu voert u de aanpak van het oefenen uit zoals weergegeven bij stap 3 van de algemene principes van bijlage 137.

stap 4. herhalen en volhouden van de regels

Ga nu te werk zoals weergegeven bij stap 4 van de algemene principes van bijlage 138.

Voorbeeld 2. Naast elkaar zitten, zonder ruzie te maken

stap 1. introductie

Hanteer het onderstaande verhaal als introductie.

Zonder ruzie naast elkaar, dat kunnen we wel, echt waar.

'Ha fijn,' dacht Bas toen de juf klaar was met het oplezen van de namen van de kinderen. Misschien gaat ze straks wel voorlezen. Bas vond een heleboel dingen op school leuk, zoals buiten spelen en puzzels maken, maar waar hij echt dol op was, dat was het voorlezen. De juf kon dat zo lekker spannend. En ja hoor. Hij zag hoe de juf het boekje met de namen weglegde en het voorleesboek pakte. De juf las voor uit een boek over een tweeling. Die tweeling maakte de gekste dingen mee. Je kon het haast niet geloven. Ze waren al eens op het dak geklommen en toen durfden ze er niet meer vanaf. De brandweer was er toen nog aan te pas gekomen om ze eraf te halen. Bas was benieuwd waar het nu over zou gaan. Het verhaal dat de juf voor ging lezen, speelde zich af in de winter. De tweeling was gaan wandelen in de buurt en ze waren bij allerlei sloten terechtgekomen. Op de sloten lag al wat ijs. Als ze nu maar niet op het ijs gaan, dacht Bas. Maar ja hoor, de juf vertelde dat een van de beide kinderen aan de kant van een sloot ging zitten en z'n voet op het ijs zette. En warempel, even later ging het kind ook op het ijs staan. De juf las heel spannend verder wat er toen gebeurde. Plotseling zei ze: 'Krak.' Bas schrok daar zo van dat hij bijna van z'n stoel viel. Hij raakte daarbij

Sonja die naast hem zat. Dat ging natuurlijk per ongeluk, maar Sonja werd er boos om en duwde Bas terug zodat hij weer bijna van z'n stoel viel. De juf had het niet gezien want die was aan het voorlezen. Bas zei tegen Sonja: 'Maar ik deed het per ongeluk.' 'Dat lieg je,' zei Sonja en ze gaf Bas nog een klap erbij ook. Dat vond Bas wel wat te ver gaan en hij sloeg Sonja terug. En na een poosje hadden ze een grote ruzie. Nu had de juf het ook gezien. Ze stopte met het lezen en vroeg: 'Vinden jullie het geen leuk verhaal' 'Jawel hoor,' zei Bas, 'maar ...' en toen vertelde hij wat er gebeurd was. 'Is het nu voorbij?' vroeg de juf. 'dan kunnen we verder gaan.' Toen de juf nog maar even verder was gegaan en het echt helemaal spannend werd, hadden twee andere kinderen ruzie met elkaar gekregen. Weer moest de juf toen stoppen met het voorlezen. Wat was dat nou jammer. In het verhaal lag de ene tweeling languit op het ijs en was de andere hulp gaan halen, en nu moest de juf weer met het voorlezen stoppen. 'Zo kan dat niet verder gaan,' zei de juf. 'Jullie maken veel te gauw ruzie met elkaar. Als iemand je per ongeluk aanraakt, dan moet je niet direct boos worden. Jullie zijn allemaal al zulke grote kinderen. En nu spreken we af dat we zonder ruzie met elkaar in de kring blijven zitten. En als er iets is dat je niet leuk vindt, dan steek je je vinger maar op en dan zeg je dat maar tegen mij. Maar je gaat geen ruzie maken.' De kinderen beloofden dat ze daar goed aan zouden denken. En ja hoor, nu kon de juf rustig verder vertellen. En in het verhaal werd het nog echt spannend, want het ene kind van de tweeling was bijna door het ijs gezakt. Maar een boer uit de buurt had een ladder op het ijs gelegd en zo het kind gered. Want het kind was op de ladder gekropen en zo naar de kant gegaan. Gelukkig maar.

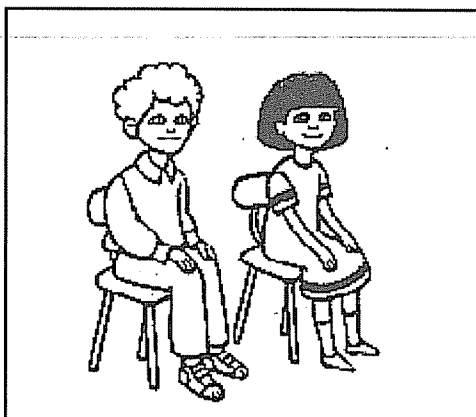
stap 2. isoleren en verhelderen van de regel

Nu bespreekt u het verhaal met de groep. Tijdens die nabespreking kan het volgende aan de orde komen:

- is er bij ons ook wel eens ruzie in de kring?
- waarom is het zo naar/lastig als er steeds ruzie is in de kring?
- waardoor komt er vaak ruzie in de kring?
- wat vinden de kinderen ervan om, net zoals in het verhaal, af te spreken dat je je vinger op moet steken als iemand iets doet wat je niet zo leuk vindt? Moet je dat bij ieder wisselwasje doen?

Vertel de kinderen dat het zonder ruzie naast elkaar zitten de komende tijd geoefend gaat worden. Hang een plaat van de regel aan de muur van het lokaal. (zie ook bijlage 137)

Op bijlage 140 ziet u daar een voorbeeld van.



Bedenk zelf zo'n plaat of teken de plaat na. Vertel de klas dat de twee kinderen op deze plaat

naast elkaar zitten zonder ruzie te maken. Zo moeten de kinderen het ook gaan doen. Leer de kinderen het rijmpje:

Zonder ruzie naast elkaar, dat kunnen we wel, echt waar.

stap 3. oefenen van de regel

Nu voert u de aanpak van het oefenen uit zoals weergegeven bij stap 3 van de algemene principes, op bijlage 137.

stap 4. herhalen en volhouden van de regel

Ga nu te werk zoals weergegeven bij stap 4 van de algemene principes. Zie bijlage 138.

Voorbeeld 3. Niet door elkaar heen praten

stap 1. introductie

U kunt als introductie de concrete klassensituatie hanteren. U vertelt dan wat er vaak gebeurt als er een kringgesprek is of als u wat vertelt in de kring. U vertelt dan dat er vaak een aantal kinderen tegelijkertijd praten.

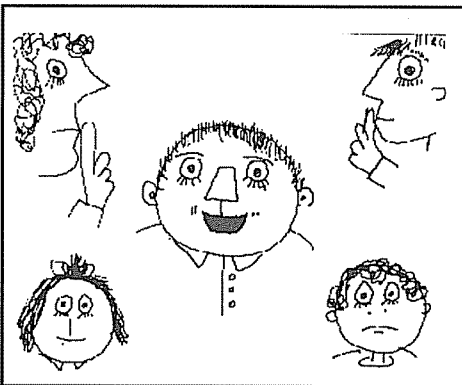
stap 2. isoleren en verhelderen van de regel

Nu introduceert u de regel:

Er is er maar één die praat, zodat het beter gaat.

U praat met de kinderen over de voordelen van het hanteren van deze regel.

Besprek ook met de kinderen wat ze er van vinden als zij iets vertellen en als er dan iemand doorheen zit te praten. Speel dat eventueel, zodat de kinderen de nadelen daarvan ervaren.



Stap 3. oefenen van de regel
Nu voert u de aanpak van het oefenen uit zoals weergegeven

gegeven is bij stap 3 van de algemene principes. Zie bijlage 137.

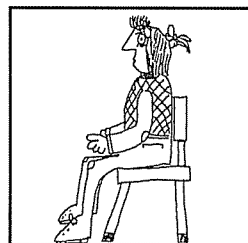
stap 4. herhalen en volhouden van de regel

Hierbij past u de aanwijzingen toe van stap 4 van de algemene principes. Zie bijlage 138.

Voorbeeld 4. op je stoel blijven zitten

Stap 1. introductie

U kunt weer uitgaan van de concrete klassensituatie, waarin veel kinderen van de plaats lopen. U praat met de kinderen over de moeite van het op je plaats blijven zitten. Vraag ook aan de kinderen waarom ze graag van hun plaats lopen en bijv. naar u toelopen of naar elkaar. Vraag ook of ze weten wat er gebeurt als iedereen dat gaat doen of als maar één kind dat doet.



stap 2. isoleren en verhelderen van de regel

Introduceer nu de regel:
Blijven zitten op je stoel, dat kunnen er een heleboel.

Praat met de kinderen over het voordeel van deze regel.

regel.

stap 3. oefenen van de regel

Ga nu te werk zoals weergegeven bij stap 3 van de algemene principes. Zie bijlage 137.

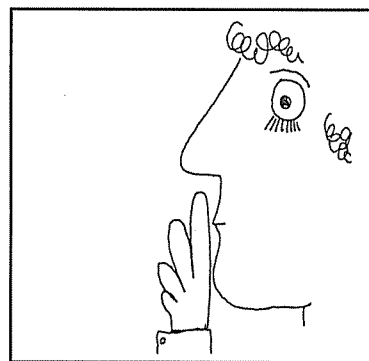
stap 4 herhalen en volhouden van de regel

Pas nu toe wat is aangegeven bij stap 4 van de algemene principes. Zie bijlage 138.

Voorbeeld 5. stil werken, een ander niet storen

Stap 1. introductie.

Praat met de kinderen over de werksituaties, over wanneer je fijn kunt werken en wanneer niet. Vraag de kinderen of ze vinden dat je lekker kunt werken als er veel lawaai is.



stap 2. isoleren en verhelderen van de regel

Introduceer de regel:

Nu laten we merken hoe stil we kunnen werken.

Praat over de voordelen van rustig werken.

stap 3. oefenen van de regel

Ga te werk zoals weergegeven bij stap 3 van de algemene principes. Zie bijlage 137.

stap 4. herhalen en volhouden van de regel

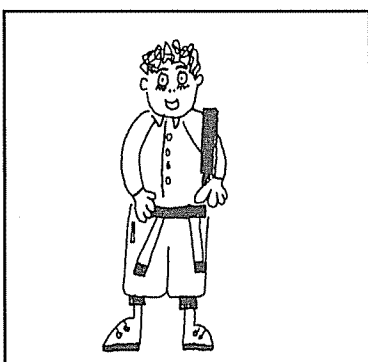
Ga te werk zoals weergegeven bij stap 4 van de algemene principes. Zie bijlage 138.

Voorbeeld 6. Hoe draag je

Hoe draag je bijvoorbeeld een stoel.

stap 1. introductie

U zegt tegen de kinderen: "Kijk allemaal naar mij en wees maar allemaal even stil. Ik ga jullie laten zien hoe je een stoel draagt."



stap 2. isoleren en verhelderen van de regel

U neemt een stoel van de kinderen en draagt hem rond, zoals u denkt dat het voor de kinderen het makkelijkste te dragen is. U zorgt

voor oogcontact, maar zegt niets. De stilte moet de handeling extra tot zijn recht laten komen.

Dan zet u de stoel weg en zegt: "An, Laat jij het ook eens zien." An loopt rond (stilte) en zet de stoel weer weg. U kunt dit door twee of drie kinderen laten doen. Als het niet goed is wat het kind doet laat u het gaan. Het enige dat u zegt is: "Kijk nog eens goed naar Ben."

stap 3 en 4. oefenen, herhalen en volhouden

U sluit af met te zeggen: "Nu hebben jullie gezien hoe jullie de stoel moeten dragen. In het vervolg let ik op of jullie dit ook zo doen. Leer de kinderen het rijmpje:

*Zo draag je een stoel, echt waar,
dan breng je de ander niet in gevaar.*

Ga verder te werk zoals aangegeven bij stap 3 en 4 van de algemene principes. Zie bijlage 137 en 138.

Meer programma's voor het aanleren van de klassenregels treft u aan in het Alfabetblad Klassenregels bij Praxis 34 (Gedragsproblemen van A tot Z) met allerlei soorten klassenregels, o.a. het van de plaats lopen bij het werken, het omgaan met materialen, etc., Praxis 36, het Praktijkboek werkhouding, blz. 77 en verder. Praxisboeken zijn Malmberg-Den Bosch-uitgaven.

3. De regels als onderdeel van het pedagogisch klimaat

In algemene zin is er niet zoveel over de functie van regels weer te geven, omdat dat sterk bepaald wordt door de sfeer in de groep en de persoon van de leerkracht. Er zijn leerkrachten die geen expliciete regels hanteren omdat ze een dwingende uitstraling hebben en met een keer kijken de groep stil krijgen. In die situatie is er voldoende ordening en rust, maar heerst er een repressief klimaat. Binnen zo'n klimaat wordt er vanuit onderdrukking gefunctioneerd en wordt kinderen niet geleerd om vanuit eigen sturing zich aan de regels te leren houden. Ook zijn er leerkrachten die een overdaad aan regels en afspraken hebben waardoor er ook een overgeorganiseerd klimaat is. Het beste is het dat de kinderen leren begrijpen dat regels in bepaalde situaties nodig zijn en dat het in andere situaties aan te bevelen is samen oplossingen te bedenken. Daarnaast is het in acute situaties, zoals bij het stilleggen van de groep, praktisch dat u een natuurlijk overwicht hebt. U kunt dan ingrijpen en een situatie hebben dat de kinderen ook onmiddellijk doen wat u zegt.

Bekijk dan ook steeds de sfeer in de groep:

- is er voldoende duidelijkheid
- is er voldoende openheid
- welke kinderen hebben verharde problemen met de regels. Die kinderen moet u met de gedragsonderdelen van deze map verder onderzoeken.

Een schoolalternatief

U kunt er ook voor kiezen om op uw school de schoolregels terug te brengen naar drie basisregels die in alle groepen worden aangeleerd. Eigenlijk hebt u als school maar drie schoolregels nodig, nl.

1. een regel voor het omgaan met elkaar. Bijvoorbeeld: wees aardig tegen elkaar of: doe niets waar anderen last van hebben.
2. een regel voor het omgaan met materialen. Bijvoorbeeld: zorg er voor dat alle spullen heel blijven of: ga met spullen van anderen om zoals je ook wilt dat ze met jouw spullen omgaan.
3. een regel voor het bewegen in en buiten de school. Bijvoorbeeld: wees rustig als je in school bent, of: in de school lopen we rustig zonder kabaal, geen lawaai op de gang of in ons lokaal.

Bekijk of u deze regels in alle groepen kunt hanteren om op die manier maximale duidelijkheid te verschaffen. Bij de kinderen in groep 1 en 2 maakt u daar ook platen bij. Alle dagelijkse situaties probeert u terug te brengen naar deze drie regels. Op die manier hoeft u de kinderen geen dertig schoolregels aan te leren, maar kunt u de dagelijkse situaties laten koppelen aan een of meer van de algemene regels.

Vooropmerkingen

Bij sommige kinderen zult u de indruk hebben dat informatie/opdrachten/instructie het ene oor ingaat en het andere oor weer uit. In deze begeleidingshulp zal de invalshoek dan ook komen te liggen op de vaag: Hoe zorg ik er voor dat het niet van oor naar oor gaat, maar dat de hersenen tussentijds gebruikt worden.

Uitvoering

Om er voor te zorgen dat kinderen informatie even vast kunnen houden zijn de volgende technieken aan te bevelen:

1. individuele instructie

Geef het kind individuele instructie zodat het niet afgeleid wordt door anderen.

2. herhalen

Laat het kind tijdens de instructie steeds nazeggen/herhalen wat u zegt. Op die manier zorgt u dat het kind 'wakker' is tijdens de instructie

3. activeren

Vraag het kind tijdens het werken steeds wat het gedaan heeft en hoe het verder gaat.

4. visuele hulpmiddelen

Hanteer visuele hulpmiddelen die het kind kunnen helpen bij het denken. Zie voor een voorbeeld bijlage 181-182 over werkborden

5. leren denken

Doe voor hoe je moet denken. Zie voor een voorbeeld bijlage 179 met techniek 4.2.

Pas de verbale zelfinstructiemethode toe omdat die er voorzorgt dat het denken van de leerkracht geleidelijk het denken van het kind kan worden

6. voordoen/nadoen

Doe handelingen voor zodat het kind niet alleen hoort wat de bedoeling is, maar het ook ziet.

7. zelfsturing

Vraag het kind vooral steeds wat het nu verder gaat doen.

Vooropmerkingen

het doel van het onderwijs is dat er ook op langere termijn kennis en vaardigheden zijn die aanwezig en beheerst blijven. Sommige kinderen doen wel ervaringen op, maar die ervaringen worden geen ervaringskennis. Het gaat in deze begeleidingshulp dan ook om leerproblemen in het algemeen of specifieke leerproblemen. Op diverse plaatsen in deze map komen kennis- en vaardigheidsaspecten aan de orde waar is aangegeven hoe u kinderen kunt begeleiden met leerproblemen op die gebieden. Onderstaand wordt een opsomming gegeven:

Uitvoering

Het probleem met een aantal kinderen is dat ze wel ervaringen opdoen, maar die ervaringen worden geen ervaringskennis. Dat betekent dat u aan die ervaringen dingen toe moet voegen zoals:

1. Verbaliseer wat het kind doet tijdens het spelen, werken en omgaan met anderen. Een leerkracht die vertelt wat er gebeurt, helpt een kind zich bewust te worden van hetgeen het doet en bewust ervaringen opdoen geeft een grotere kans op effecten.
2. Laat het kind steeds vertellen wat het aan het doen is, wat het gedaan heeft en hoe het denkt verder te gaan.
3. Stel tijdens het werken, spelen en omgaan met anderen vragen aan het kind zodat het even over de situatie na moet denken.
4. Teken even voor het kind wat het gedaan heeft. Visualiseringen van wat je gedaan hebt zijn vaak makkelijker te onthouden dan dingen die je hoort of dingen die je wel mee hebt gemaakt, maar al weer voorbij zijn.
5. Stel na afloop van speel/leeractiviteiten vragen aan het kind over wat er is gebeurd en vul dat eventueel aan met wat u gezien hebt.
6. Werk met het dagritmepakket zodat het kind ook ziet wat er die dag is gebeurd. Zie daarvoor 2.2.14 op bijlage 270
7. Herinner het kind aan wat er gisteren is gebeurd.
8. Geef het kind iedere dag een memo, dat is een aandachtspunt door die dag. Veel kinderen zijn de nagesprekken ook wel weer gauw vergeten. Het is daarom belangrijk om uit hetgeen er op een bepaalde dag is gebeurd een punt te halen en dat de volgende dag weer even naar boven te halen en het kind aan te sporen daar die dag aan te denken/of dat die dag te doen.
9. Bied in het kader van speciale leerlingenbegeleiding het kind regelmatig after-teaching. Dat is het regelmatig herhalen van dingen die in het verleden aan de orde zijn geweest.

Vooropmerkingen

Geheugen; een te isoleren functie of deel van het leerproces? Hoewel geheugentraining de laatste jaren met name bij bejaarden veel belangstelling geniet en uitgevoerd wordt in de vorm van plaatselijke en regionale activiteiten en zelfs een eigen Teleac-cursus heeft, moet ernstig getwijfeld worden aan de geïsoleerde training van het geheugen binnen de onderwijssituatie. Binnen de geïsoleerde geheugentraining wordt het geheugen gezien als een op zichzelf staande functie van de menselijke cognitie. Men omschrijft het geheugen wel als het vermogen informatie op te doen, vast te houden en weer toe te passen. Binnen de geïsoleerde benadering staat het doen van geheugenoefeningen centraal.

Als we er vanuit gaan dat kinderen met leerproblemen ook vaak problemen hebben met de transfer of training dan moet ernstig getwijfeld worden aan het effect van geïsoleerde geheugentraining, los van het didactische proces binnen de onderwijssituatie. In het nu volgende willen we het geheugen dan ook zien als een functie binnen het totale leerproces. Voor de begeleiding van dat leerproces is de didactiek nodig en als de gewone didactiek faalt dan is er een andere didactiek nodig, nl. de orthodidactiek. Die orthodidactiek is nodig voor iedereen die werkt met kinderen met leer-en/of ontwikkelingsproblemen. In de dagelijkse omgang met kinderen met spraak/taal/lees/spelling/schrijfproblemen zal men gebruik dienen te maken van de orthodidactiek.

Uitvoering

In het nu volgende zal het orthodidactische model centraal staan. In dit model zijn er vier momenten:

t.1	t.2	t.3	t.4
Wanneer is de input optimaal?	Hoe bevordert je de opname?	Hoe bewaart het kind de input het beste?	Hoe maak je de leerervaring wendbaar/toepasbaar?

t.1 Hoe zorg je ervoor dat de informatie en de vaardigheden, die je de kinderen wilt laten verwerven, voor dit type kinderen zo optimaal mogelijk is samengesteld?

Dat betekent dat u bij de begeleiding van kinderen met onthoudproblemen steeds moet bedenken of het nodig is de inhoud van de aan te leren vaardigheden of leerinhouden te veranderen. Mogelijkheden zijn dan:

-extra aandacht besteden aan het verbeteren van de betrokkenheid en motivatie. Dat betekent dat u kinderen extra aandacht moet geven en daarbij meer met het kind moet praten over het onderwerp, het doel en de betekenis van de taak. Daarbij moet u het kind dat ook zelf na laten zeggen.

-kleine stappen onderscheiden

-een kleine stap aanleren, weer iets nieuws aanleren, de eerdere twee stappen herhalen, iets nieuws leren, de eerdere drie stappen herhalen, etc.

-materialen veranderen (Zie daarvoor techniek 4.13 op bijlage 181-182.)

-daarnaast staat de gedragsgecentreerde instructie centraal gericht op het aanleren van het HOE en niet zo zeer op het Wat. Dat betekent dat u vooral met het kind moet bespreken HOE het iets moet doen.

t.2 Hoe bevordert je de opname van informatie en de verwerving van vaardigheden?

Hierbij gaat het om de vraag wat u speciaal kunt doen TIJDENDS het aanleren/verwerven.

Binnen de orthodidactiek kan men ook steeds meer aandacht tegenkomen voor de rol van de beleving. Bij jonge kinderen is het volgende dan ook belangrijk:

-u moet uitgaan van beleven. Dat betekent dat het aan te bevelen is de speciale begeleiding vooral te koppelen aan de thema's of projecten waaraan de kinderen werken.

-het is aan te bevelen kinderen vooral zelf zo actief mogelijk te laten zijn. Dus geen lange verhalen van de leerkracht, maar doe-activiteiten door de kinderen, zoals het hanteren van materialen, het beschrijven van wat ze zien, horen, ruiken, voelen, etc.

-een andere ontwikkeling is de cognitieve benadering. Bij deze benadering gaat het om: *kinderen bewust te maken van: waar ze moeite mee hebben (probleembewustzijn).

*kinderen bewust te maken van: wat ze gaan leren, waarom ze dat gaan leren (procesbewustzijn).

*kinderen zelf zoveel mogelijk vast te laten stellen wat ze geleerd hebben (evaluatiebewustzijn).

-andere onderwerpen zijn: uitleg- en instructiekunde zoals bijvoorbeeld de verbale zelfinstructiemethode (zie techniek 4.2 op bijlage 179), het betrekken van kinderen bij uitleg en instructie, het inbouwen van reflectieve momenten, d.w.z. momenten waarop kinderen moeten vertellen wat er gebeurd is of gedaan is.

t.3 Hoe bewaart het kind het geleerde het beste? Mogelijke benaderingen hierbij zijn:

-eerst iets bekends herhalen en daar iets nieuws aan vastkoppelen

-gemengd oefenen: als een kind iets nieuws heeft geleerd gaat het daarna dat nieuwe en het

oude door elkaar oefenen
-herhalingen inbouwen

t.4 Hoe kan het geleerde wendbaar en toepasbaar gemaakt worden?

Bij veel kinderen met leerproblemen kan men twee kenmerken onderkennen:

- als ze iets nieuws leren verdwijnen eerder aangeleerde inhouden en vaardigheden.
- als ze iets beheersen hebben ze moeite het weer toe te passen.

Dat laatste betekent dat veel kinderen met leerproblemen begeleid moeten worden bij de begeleiding van de transfer of training.

Dat betekent dat men allerlei toepassingssituaties in moet bouwen en reflectieve momenten op moet nemen. Bij die reflectieve momenten laat men het kind even nadenken. Vaak is het zo dat kinderen iets niet vergeten zijn, maar het niet goed weer op kunnen roepen.

Een verwijzing

Er zijn twee mogelijkheden om het geheugen te trainen,

1. Oefenstof in deze map
2. Curriculum schoolrijpheid deel 5 (Malmberg-uitgave)

Zie voor oefenstof in deze map begeleidingshulp 1.5.1D, bijlage 144-150.

In het voorafgaande is het geheugen benaderd vanuit de visie dat het een functie heeft binnen het geheel van het (ortho)didactische proces. Hoewel de titel wat anders doet vermoeden is het Curriculum Geheugentraining ook vanuit die visie geschreven.

Het eerste deel bevat veel programma's waarin is aangegeven hoe men bepaalde leerinhouden beter kan laten onthouden. Zo komen het leren onthouden van kleuren en vele inhoudelijke thema's aan de orde. Daarnaast worden er ook activiteiten beschreven waarbij auditieve informatie onthouden moet worden. Dat geldt ook voor visuele en motorische leerinhouden.

Die oefeningen kan men uitvoeren om kinderen ervaringen op te laten doen met de desbetreffende functies en ter verbetering van die functies. Men mag niet verwachten dat uitsluitend auditieve geheugenactiviteiten effect zullen hebben op het onthouden in de kring, omdat daarvoor toch een begeleiding nodig is waarbij het kind in de kring begeleid wordt.

Constaateert men echter dat een kind beperkte auditieve of visuele vaardigheden heeft dan kan men de activiteiten uit het curriculum uitvoeren om die functie te verbeteren. Voor effecten op de complexe vaardigheden zal men deze oefeningen altijd moeten combineren met speciale werk- en spelbegeleiding.

begeleidings-
hulpnr. 1.5.1D

geheugen; oefenvormen

Vooropmerkingen

In begeleidingshulp 1.5.1B zult u een aantal geheugen-oefenvormen aantreffen. Het is echter de vraag of het geheugen wel een te isoleren functie is, waarbij het oefenen van het geheugen plaats kan vinden los van wat er bij spelen en werken gebeurt. Lees daarover vooral begeleidingshulp 1.5.1A. In deze map gaan we er vanuit dat de nadruk moet liggen op het verbeteren van het geheugen binnen het werken en spelen, omdat de geheugenfunctie geen te isoleren functie is, maar een onderdeel is van wat er leerpsychologisch in haar totaliteit gebeurt.

Geheugenspelletjes en geheugenoefeningen kunnen wel een rol spelen omdat ze kinderen kennis laten maken met zuiver geheugen-activiteiten. Ze leren dan kennis te maken met het geheugen en onthouden en leren ook dat daarbij concentratie en taakgerichtheid nodig is. Als u inhoud 1.5.1A combineert met 1.5.1B, dan bent u zo volledig mogelijk bezig om kinderen te leren te onthouden wat er op school aan de orde komt.

In het onderstaande zijn de oefenvormen weergegeven:

1. visueel geheugen: oefenvorm 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6, 1.7, 1.8, 1.9
2. auditief geheugen: oefenvorm 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 2.5, 2.6, 2.7, 2.8
3. motorisch geheugen: oefenvorm 3.1, 3.2, 3.3, 3.4
4. tactiel geheugen: oefenvorm 4.1, 4.2, 4.3

Verwijzing:

Zie voor meer geheugenoefenvormen: Geheugentraining, Curriculum deel 5, uitgegeven bij Malmberg in Den Bosch

U kunt de vier soorten oefenvormen afwisselend uitvoeren, maar het is wel aan te bevelen steeds bij de eerste oefenvorm van iedere serie te beginnen, dus bij 1.1, 2.1, 3.1, 4.1.

Uitvoering

Visueel geheugen

Oefenvorm 1.1 herkennen van voorwerpen.

U heeft een verzameling voorwerpen in tweevoud, dus twee scharen, twee pennen, twee blokken, twee puntenslijpers, etc. Een serie van vier voorwerpen ligt voor het kind. U toont een voorwerp in een flits en het kind moet aanwijzen wat het gezien heeft.

Variaties:

- laat de voorwerpen in een heel korte flits zien
- twee voorwerpen achter elkaar laten zien
- laat het kind ook de namen van de voorwerpen noemen.
- doe het ook met abstracte vormen zoals logiblokken, etc.

Oefenvorm 1.2 herkennen van plaatjes.

Voor het kind liggen 5 memory-plaatjes. U hebt de andere vijf plaatjes en u laat er een in een flits zien. Het kind moet aanwijzen welk plaatje het gezien heeft.

Variaties:

- de hoeveelheidplaatjes vergroten
- andere plaatjes nemen, bijvoorbeeld met abstracte vormen
- de flitstijd verkorten
- twee plaatjes achter elkaar laten zien

Oefenvorm 1.3 voorwerpen onthouden.

Leg op een tafel vier voorwerpen en zeg tegen het kind dat u straks een kleed over de voorwerpen zult leggen en dan aan het kind zult vragen op te noemen wat er onder het kleed lag. Bespreek eerst de voorwerpen en leg er dan een kleed overheen en laat het kind opnoemen wat er onder lag.

Variaties:

- verhoog de hoeveelheid te onthouden voorwerpen
- zonder bespreken, maar het kind zelfstandig de plaatjes, zonder begeleiding, laten bekijken en dan te laten onthouden
- werk ook met abstracte voorwerpen zoals geometrische vormen als logiblokken

Oefenvorm 1.4 plaatjes onthouden.

Leg op een tafel vier plaatjes van een bepaald ontwikkelingsmateriaal (geen memory) en zeg tegen het kind dat u straks een kleed over de plaatjes zult leggen en aan het kind zult vragen op te noemen wat er onder het kleed lag. Bespreek eerst de plaatjes en leg er dan een kleed overheen en laat het kind opnoemen wat er onder ligt.

Variaties:

- verhoog de hoeveelheid te onthouden plaatjes
- in bijlage 150 is een onthoudkaart aanwezig met daarop tien voorwerpen. De pagina is precies in twee stukken te verdelen met ieder vijf voorwerpen. Bespreek de voorwerpen en zeg tegen het kind dat straks de plaat weggaat en dat het kind uit het hoofd op moet noemen wat er op de kaart stond. Als dit met tien voorwerpen nog moeilijk gaat kunt u het ook eerst met de helft van het blad, met vijf voorwerpen doen en dan pas later met de hele kaart. Eind groep 2 moet het kind zes afbeeldingen kunnen onthouden.
- laat het kind ook zelf een onthoudkaart maken met plaatjes uit tijdschriften of kleine tekeningetjes die het zelf heeft gemaakt.
- doe dit ook met puzzels, d.w.z. de afbeelding van een puzzel in je opnemen en dan de puzzel weghalen en de onderdelen uit het geheugen op laten noemen
- doe het ook met afbeeldingen uit prentenboeken
- laat vijf kinderen voor de klas staan en laat het kind de namen van die kinderen op noemen. Dan moet het kind met de rug naar dat groepje gaan staan en de namen (van de kinderen) opnoemen.

Oefenvorm 1.5 een of meer dingen even onthouden.

Op een tafel in het lokaal liggen vier memory-

plaatjes en ergens anders in het lokaal liggen ook vier memoryplaatjes. U wijst een memoryplaatje aan en het kind moet dat plaatje van de andere tafel halen.

Variaties:

- doe dit ook met voorwerpen
- laat het kind meerdere plaatjes/voorwerpen ophalen
- laat ook de namen van de voorwerpen/plaatjes noemen
- fluister het kind de namen in van vier klasgenoten en laat het kind die voor de klas halen. Voer de hoeveelheid klasgenoten op.

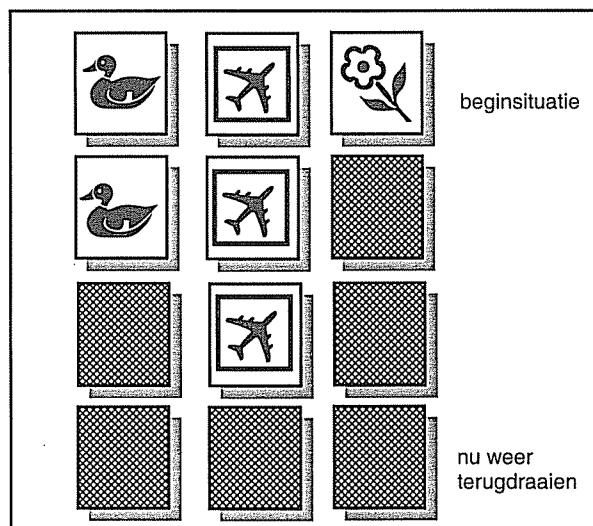
Oefenvorm 1.6 kimpelletjes.

Kimpelletjes zijn de bekende onthoudspelletjes waarbij er wat weggenomen wordt of wordt toegevoegd. Voor het kind liggen dan vier voorwerpen en het kind mag er even naar kijken. Daarna moet het kind de ogen dicht doen en wordt er iets weggenomen. Vervolgens moet het kind de ogen openen en zeggen wat er is weggenomen.

Variaties:

- dingen toe voegen
- hoeveelheid te onthouden materialen toe laten nemen
- met plaatjes
- met klasgenoten: vijf kinderen voor de klas, ogen dicht een kind toevoegen en dan zeggen wie er bij is gekomen.

Oefenvorm 1.7 visueel positiegeheugen. Neem drie plaatjes. Zie hieronder:



Laat het kind de namen van de afbeeldingen noemen en omdraaien.

Draai daarna een van de plaatjes om.

Vraag het kind nu te vertellen wat er nu ligt.

Laat het kind daarna een andere kaartje omdraaien:

Laat het kind nu vertellen wat er nu nog ligt en laat het laatste kaartje omdraaien.

Nu ligt alles met de blanco kant naar boven. Vraag het kind te vertellen welke plaatjes er ook al weer lagen. Vraag daarna om bijvoorbeeld het plaatje van het vliegtuig terug te draaien.

Variaties:

-doe dit met meer kaartjes
 -een leuke speelse variant is ook; neem een doek en leg daar vier dieren onder. Zeg tegen het kind dat het doek een bos is. Laat een dier uit het bos komen en daarna een ander dier. Vraag het kind te vertellen welk dier er het eerst uit het bos kwam en welk dier daarna. Voer de hoeveelheid dieren geleidelijk op.

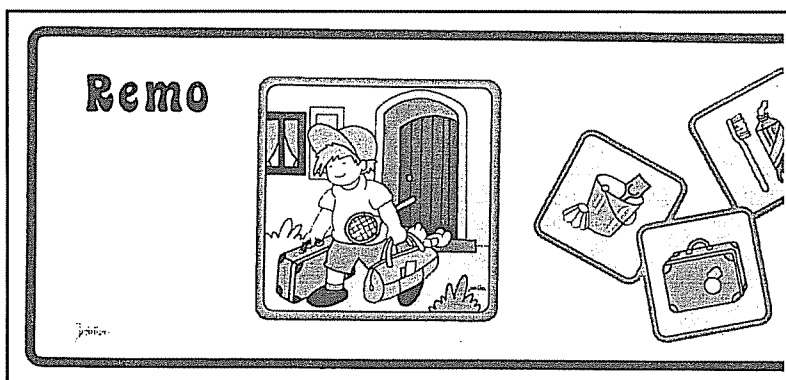
Oefenvorm 1.8 posities op een andere plaats.

Leg op een tafel drie kaartjes in een bepaalde volgorde naast elkaar en zorg dat ergens anders in het lokaal die drie kaartjes op een stapeltje liggen. Laat het kind de drie kaartjes goed bekijken en dan naar dat andere tafeltje lopen en daar de kaartjes in dezelfde volgorde neerleggen.

Variaties:

-voer de hoeveelheid te onthouden plaatjes geleidelijk op
 -doe het ook met voorwerpen
 -doe het ook met het benoemen van de dingen
 -doe dit ook met letters
 -doe dit ook met cijfers

Oefenvorm 1.9 het nieuwe Rolf-materiaal: Remo
 Bij Rolf wordt uitgegeven: Remo. Remo is de



materiaalweergave van het bekende geheugen-spelletje; ik ga op vakantie en ik neem mee.... Het spel kan nu door twee kinderen gespeeld worden.

Oefenvorm 1.10 series plaatjes naleggen

U legt twee kaartjes neer:

Daarna geeft u het kind de kaartjes en moet het kind ze net zo neerleggen.

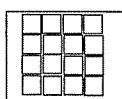
Het spreekt vanzelf dat het bedoeling is de hoeveelheid kaartjes op te bouwen en zo te werken aan het volgordegeheugen.



Oefenvorm 1.11 series plaatjes naleggen

U legt voor het kind 16 kaartjes neer:

U wijst vervolgens twee kaartjes aan en het kind moet in dezelfde volgorde dezelfde kaartjes aanwijzen. Geleidelijk voert u de hoeveelheid kaartjes op.



Auditief geheugen

Oefenvorm 2.1 geluiden herkennen.

Laat het kind horen en zien hoe je met verschillende voorwerpen geluiden kunt maken zoals:

- met de vinger trommelen
- een rits dichtdoen
- een stoel verschuiven
- met een potlood ergens op tikken
- een deur/raam open doen
- een lucifer aansteken
- met de ring tegen het raam tikken
- met een sleutelbos rammelen
- een blokje laten vallen
- een boek dichtklappen
- een kraan open en dichtdraaien
- knippen met de schaar
- in de handen klappen
- met de voet stampen
- een stuk papier verscheuren
- met een balpen klikken
- een wekker opwinden
- een bal stuiten
- een potlood slijpen
- twee glazen tegen elkaar tikken
- water in een glas schenken
- enz.

Laat deze geluiden en andere geluidsmogelijkheden die u zelf ziet, horen. Benoem ze zo volledig en duidelijk mogelijk en laat het kind die geluiden ook zelf maken. Zet daarna het kind met de rug naar u toe en laat de geluiden horen. Als het kind ze niet weet, mag het weer even kijken.

Variaties:

- Maak eventueel geluidsbandjes met de cassetterecorder
- Laat de kinderen een woord zeggen en het kind raden wie de

spreker was

- Werk met ontwikkelingsmaterialen als Luistervink (Rolf), Geluidenlotto (Penta), etc.
- Doe het ook met muziekinstrumenten herkennen

Oefenvorm 2.2 nazeggen van woorden.

Laat het kind woorden nazeggen. Maak gebruik van de woordlijsten van bijlage 262-263 en 353-357.

Oefenvorm 2.3 nazeggen van series woorden.

Nu gaat het erom dat u twee of meer woorden noemt en dat het kind die twee of meer woorden nazegt. Maak weer gebruik van de woordenlijsten van bijlage 262-263 en 353-357.

Variaties:

- laat cijferseries nazeggen
- laat met een muziekinstrument een bepaalde serie geluiden horen en laat het kind die nadoen. Het kind mag u niet zien als u het voordoet. Dit kunnen kinderen ook goed in tweetallen doen.
- Laat het kind met meerdere muziekinstrumenten geluiden nadoen die u voor hebt gedaan. Ook dit

kunnen kinderen in tweetallen doen.

Oefenvorm 2.4 zinnen nazeggen.

Laat zinnen nazeggen. Neem een leesboekje van het niveau half groep 3 en lees daaruit zinnen voor en laat die nazeggen.

Oefenvorm 2.5 meerdere zinnen nazeggen

Laat series van twee zinnen nazeggen of leer het kind opzegversjes. Maak voor het nazeggen van series van twee zinnen gebruik van de opzegversjes waar u nu in de groep mee bezig bent of maak gebruik van de opzegversjes van bijlage 148 en 149.

Oefenvorm 2.6 zinnen bevragen.

Neem een zin en stel daar een vraag over. Bijvoorbeeld:

- De koe loeit. Vraag: Wie loeit er?
- Vader koopt een brood. Vraag: Wie koopt er brood?
- Onze bakker verkoopt stokbrood? Vraag: Wie verkoopt er stokbrood?
- De telefoon rinkelt vaak. Vraag: Wat rinkelt er vaak?
- Astrid is zeven jaar. Vraag: Hoe oud is Astrid?
- Pak een schaar en een kwast uit de kast.
Vraag 1: Wat moet ik pakken?
Vraag 2: Waar staat dat?
- Ik heb een gele jas en een rode pet.
Vraag 1: Welke kleur heeft de jas?
Vraag 2: Welke kleur heeft de pet?
- Geef mij maar twee broden en één pakje koekjes.
Vraag 1: Hoeveel broden wil hij?
Vraag 2: Hoeveel pakken koekjes wil hij?

In het voorafgaande zijn enkele voorbeelden gegeven. Die kunt u gebruiken, maar het is aan te bevelen gewoon te werken met eenvoudige voorleesverhaaltjes of verhaaltjes voor te lezen uit leesboekjes halverwege groep 3. Die leesboekjes tot en met het niveau eind groep 3, hebben ook vaak een duidelijke structuur om dit soort zinsvraag-activiteiten mee uit te voeren.

Oefenvorm 2.7 opdrachten uitvoeren.

Geef het kind opdrachten en laat die uitvoeren. Enkelvoudige opdrachten

- Doe je handen op je hoofd.
- Ga op de grond zitten.
- Steek een hand omhoog.
- Leg de handen op je buik.

Tweevoudige opdrachten

- Ga zitten en klap in de handen.
- Loop naar de kast en pak een potlood.
- Ga naar het bord en teken er een huisje op.
- Haal een schaar en leg die op mijn tafel.
- Pak een potlood en geef die aan Jaap.

Drievoudige opdrachten

- Loop naar de kast en pak een viltstift en papier.
- Klap in je handen, spring in de lucht en loop naar het raam.

-Zeg je naam, loop naar de deur en zeg "daag."

-Pak een schaar, plaksel en een kwastje.

-Ga naar de gang, klap drie keer in je handen en kom terug.

Variaties:

-In het voorafgaande zijn maar enkele voorbeelden gegeven. U kunt die hoeveelheid makkelijk uitbreiden.

-U kunt het kind de opdracht laten herhalen voordat het de opdracht uitvoert.

Oefenvorm 2.8 woorden herkennen.

U leest een verhaal voor en spreekt met het kind af dat het iedere keer bij een bepaald woord op de tafel moet tikken.

Oefenvorm 2.9 liedjes/opzegversjes

Oefen ook het opzeggen van opzegversjes en het zingen van liedjes. Doe dat bij voorkeur in een klein groepje en met een geleidelijke opbouw van:

-tweezinsrijmpjes die u uit bestaande versjes kunt halen

-maak gebruik van de opzegversjes van bijlage 148-149. pas ook de geleidelijke methode toe: dus:

- eerst regel 1 nazeggen
- regel 2 nazeggen
- regel 1 en 2 nazeggen
- tegel 3 nazeggen
- regel 1, 2, 3, nazeggen
- etc.

Oefenvorm 2.10 namen van kinderen en namen van dagen leren

Oefen de namen van de kinderen via de geleidelijke opbouw, dus:

-begin met de namen van de kinderen waar het kind het meeste mee omgaat. Begin met twee namen. Laat het kind een van die twee kinderen aanwijzen en laat dat aangewezen kind zijn naam zeggen. Het kind zegt die naam na. Doe dat met de beide te oefenen namen. Vraag het kind gedurende twee dagen bij het aanwijzen steeds hoe die twee kinderen heten. Doe het daarna met een derde naam erbij. Bouw zo geleidelijk de te onthouden namen op. Laat het kind ook de namen noemen als u de kinderen aanwijst op een foto. Maak eventueel een memory van gekopieerde pasfoto's.

Het leren van de dagnamen kunt u het beste doen aan de hand van een bord waarop u de namen van de dagen hebt getekend, bijv. zondag met een zon, maandag met een maan, woensdag met een halve school, donderdag met bliksem. Bedenk zo samen met het kind een weergave van de dagnamen met daarbij ook dingen die het kind op bepaalde dagen doet. Noem iedere dag de naam van de dag en laat het kind de naam herhalen en ook aangeven welke dag het gisteren was en morgen is.

3. (visueel) Motorisch geheugen

Oefenvorm 3.1 een lichaamshouding nadoen

U gaat op een bepaalde manier staan of neemt

anderszins een bepaalde positie. Het kind moet goed kijken. U gaat weer gewoon staan en het kind moet de bepaalde positie nadoen.

Variaties

- u kunt ook gebruik maken van de positielotto, uitgegeven bij Penta en verkrijgbaar via de schoolleverancier
- het kind benoemt de positie

Oefenvorm 3.2 bewegingen nadoen.

U doet bepaalde bewegingen voor en het kind doet ze na.

Oefenvorm 3.3 series nadoen

U neemt een positie met uw lichaam in en daarna een andere positie. U gaat bijvoorbeeld eerst met de armen in de zij staan en dan gaat u zitten. Het kind doet die twee posities in volgorde na.

Variaties:

- Dit kunt u ook doen met series bewegingen zoals:

- wuiven, ja-knikken
- huppelen-gapen
- ja-knikken-nee-schudden
- blazen en springen

Maar ook:

- springen-blazen-zitten
- huppelen-ja-knikken-huppelen
- liggen-springen-wuiven
- blazen-wuiven-liggen

En ook.

- ja-knikken-wuiven-springen-armen in de zij
- huppelen-zitten-benen zijwaarts-trapbeweging maken

- ronddraaien-wuiven-buigen-op de plaats springen

Oefenvorm 3.4 een parcours lopen

In het speellokaal kunt u een bepaald parcours lopen en het kind dat na laten lopen. Variaties:

- Gebruik ook pionnen en toestellen bij het parcours.

4 Tactiel geheugen

4.1 oefenvorm 1. herkennen van vormen

Leg onder een kleed een viertal voorwerpen en onder een kleed daarnaast dezelfde vier voorwerpen. Laat het kind onder het ene kleed een voorwerp kiezen, dat goed betasten en dan onder het andere kleed op zoek gaan naar hetzelfde voorwerp.

Variaties:

- Voer de hoeveelheid voorwerpen op.
- Laat ook geometrische figuren herkennen zoals logiblokken.
- Laat het kind geblinddoekt hoofden van klasgenoten betasten en dan zeggen wie het voor zich heeft.

Oefenvorm 4.2 herkennen van nat en droog /ruw en glad

Leg natte en droge voorwerpen onder een kleed en laat het kind de natte voorwerpen onder de doek vandaan halen. Doe dat ook met ruw en glad.

De mug

zzz, zzz, zz daar is een mug
wat vliegt hij snel, wat is hij vlug
hij steekt me in m'n voet
ik voel het goed
hij steekt me in m'n been
dat is gemeen
hij steekt me in m'n rug
die nare mug
hij steekt me in m'n neus
ja, ja da's heus
hij steekt me in m'n oor
dat mag niet hoor



nu zit hij op m'n wang
ik geef een klap, wat is hij bang
weg vliegt de mug
ik zie hem nooit weer t(e)rug.

De neus

Wat zit er aan mijn snuit?
Wat steekt daar zo vooruit?
Wat zit gelukkig niet opzij?
Dat is die neus van mij!

Soms is hij ziek,
dan moet ik heel veel snuiten.
Dan ga ik niet zo vaak
met hem naar buiten.
Maar meestal is mijn neus oké.

de tandarts

een olifant
uit sprookjesland
kon 's nachts maar moeilijk slapen
hij lag te draaien in zijn bed
en liep de hele dag te gapen

z'n moeder zei bij volle maan
we moeten naar de tandarts gaan
het is je kies die doet zo'n pijn
daarom gaat slapen niet zo fijn

de tandarts zei, één ding is zeker
die kies die maak ik beter
nu ligt de olifant in sprookjes-
land weer rustig in z'n ledikant



Als ik eens de juf mocht zijn

als ik één dag juf mocht wezen o,
wat *zou* dat heerlijk zijn
eerst *zou* ik de namen lezen en
daarna werd het pas fijn

iedereen mag schreeuwen, smeren
en *zo* gek doen als hij wil
plaksel eten en niets leren
veel lawaai en veel gegil

de hele dag gaat het zo door
aan het eind, heb ik vast hoofdpijn
dat is echt wel wennen hoor
ik wil nooit meer juffrouw zijn

Vakantie

Het jaar is bijna weer voorbij.
Nog even en dan zijn we vrij.
Het wordt vakantie in het land,
en misschien gaan we naar het strand.

Zes weken zijn we vrij.
Dat is net iets voor mij.
De eerste week dan doe ik niets.
De tweede week dan rij ik op mijn fiets.
De derde week eet ik een lekker ijsje.
De vierde week maak ik een reisje.
De vijfde week ga ik weer spelen
en ook de zesde week zal ik me niet vervelen.



De paashaas die geen paashaas meer wilde zijn

De paashaas van het grote bos
die lag te denken op het mos
hij dacht: ik vind het echt niet fijn
een haasje met een ei te zijn

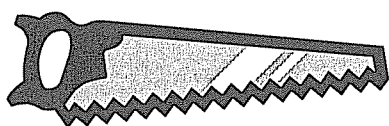
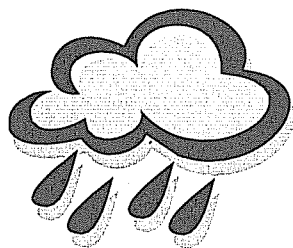
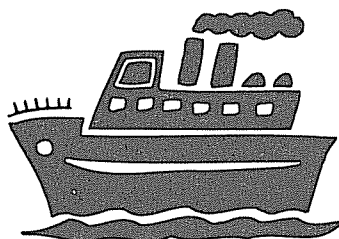
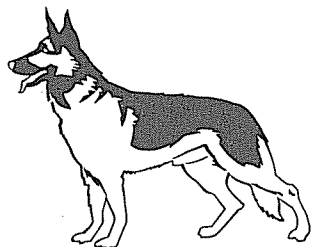
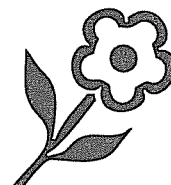
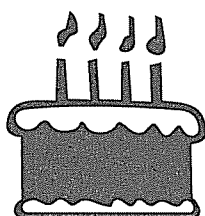
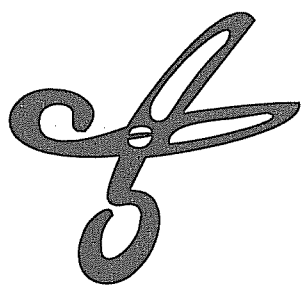
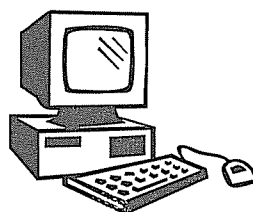
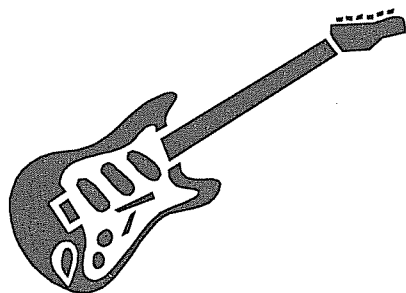
want lekker rennen
lukt me niet
dat ei dat brengt me
veel verdriet
en weet je wat m'n
wens zou zijn
geen paashaas,
maar een paaskonijn



De koude hand

Mijn hand, dat is echt waar
doet 's winters gek en raar.
Hij rilt steeds van de kou
en kruipt vlug in mijn mouw.

Ook zit hij, erg op zijn gemak,
een hele middag in mijn zak.
De and're hand die helpt hem gauw
en wrijft hem flink, weg is de kou.



Vooropmerkingen

Als kinderen aan kringactiviteiten meedoen is het de vraag hoe ze daar kwalitatief aan meedoen. Daarbij gaat het om zaken als:

- wat zegt het kind
- sluit het kind met de uitingen aan bij wat er in de kring aan de orde is of gaat het over iets heel anders, of zit het kind er vaak 'net' naast?
- hoe doet het kind mee met bijv. bewegingsactiviteiten, liedjes
- hoe voert het kind kringopdrachten uit
- hoe reageert het, bijv. bij het voorlezen. Is te zien dat het kind de inhoud volgt?

Uitvoering

In het onderstaande worden mogelijkheden geboden de kwalitatieve betrokkenheid in de kring te verbeteren. U kunt die ideeën nalopen en keuzen maken.

1. Als kinderen kwalitatief matige prestaties leveren kan dat te maken hebben met drie basisachtergronden, namelijk:
 - ze hebben een zwakke beginsituatie
 - ze hebben verbale begrips- en utingsproblemen
 - ze hebben sociaal-emotionele utingsproblemen
 - ze hebben concentratieproblemen

Een zwakke beginsituatie betekent dat kinderen een gebrekkige algemene ontwikkeling hebben en van veel dingen, die op school aan de orde komen weinig weet hebben. Als u vragen stelt dan weten ze vaak niet waar het over gaat. Het is dan ook logisch dat ze weinig in te brengen hebben.

Aan te bevelen begeleidingsmogelijkheden zijn:

*bereid projecten/thema's met het kind voor, de z.g.n. pre-teaching. Dat wil zeggen dat u een of twee weken, voordat u met een thema of project begint, de inhoud van dat project/thema met het kind voorbereidt. U bekijkt met het kind prentenboeken, houdt kringgesprekken in kleine kring met enkele kinderen, eventueel bekijkt u samen een videofilm over het onderwerp.

*Laat de ouders prentenboeken of platen over het onderwerp met het kind bekijken en bespreken.

*Bekijk of de ouders iets kunnen gaan doen, in het kader van het onderwerp.

Door deze activiteiten wordt het kind extra op een onderwerp voorbereid en weet het ook wat als het onderwerp aan de orde komt.

2. Leer het kind te reageren. Dat kunt u doen door vragen te stellen en opdrachten te geven en het kind wat vaker, dan andere kinderen, een beurt te geven. Als het kind dan niet goed reageert moet u steeds instructie geven en het kind duidelijk uitleggen wat u verwacht. U stelt een vraag en het antwoord van het kind is ontoere-

kend. Daaropvolgend legt u duidelijk uit wat het kind zou moeten antwoorden of wat het zou moeten doen.

Herhaal dan steeds de vraag of de opdracht en laat het kind nog een keer antwoorden. Van die aanpak kan het kind veel leren omdat u echt instructie geeft.

Ook als kinderen te weinig verbale uitingsmogelijkheden hebben is deze aanpak aan te bevelen omdat u daarmee taal koppelt aan concrete gebeurtenissen.

3. Als kinderen bang zijn om zich te uiten in de kring is het aan te bevelen eerst een aantal activiteiten in een kleine kring uit te voeren. Samen met twee of drie andere kinderen voert u dan kringactiviteiten uit in bijv. de boekenhoek. Het kind kan dan in de kleine kring wat vertrouwd raken met kringactiviteiten.

Spreekdurf

Soms durven kinderen zich niet te uiten omdat ze in het algemene bang van aard zijn of omdat ze faalangst hebben. In die gevallen is het volgende aan te bevelen:

-Voer de in het voorafgaande weergegeven begeleidingsmogelijkheden in tweetallen uit, d.w.z. u en het kind plus een ander kind waar het wel vertrouwd mee is.

-Voer de begeleidingsuggesties uit in een klein groepje van maximaal vier kinderen

-Pas pre-teaching toe, dat wil zeggen dat u een klassikaal thema eerst in een groepje voorbehandelt. Het kan in tweetallen of in een groepje van vier kinderen. Het kind is dan vertrouwd met het onderwerp en zal er dan ook makkelijker over praten in een grotere groep

-Prijs het kind steeds uitgebreid als het wat zegt of zich non-verbaal uit.

-Bekijk of het kind zich ook kan uiten aan de hand van een tekening die het zelf gemaakt heeft. Help het kind om daar over te vertellen en daar naderhand ook in tweetallen of in een kleine groep van vier kinderen over te vertellen.

**begeleidings-
hulpnr. 2.1**

speelduur

Vooropmerkingen

Bij het spelen staan drie aspecten centraal:

- speelduur
- spelgerichtheid
- spelkwaliteit

Deze drie aspecten hangen nauw met elkaar samen. Immers als een kind maar korte tijd achter elkaar door kan spelen dan wordt dat vaak veroorzaakt door een gebrekkige spelkwaliteit. Het kind wil gauw stoppen met het spelen omdat het eigenlijk niet KAN spelen en dus moet leren spelen. Als het kind geleerd heeft te spelen kan het spelgericht zijn en zal de speelduur vergroot worden. In die samenhang van deze drie begrippen zal ook de spelbegeleiding gestalte moeten krijgen.

Uitvoering

Op grond van de inhoud van de vooropmerkingen verwijzen we voor de begeleiding naar begeleidingshulp 2.3 op bijlage 154.

**begeleidings-
hulpnr. 2.2**

sociaal spel

Vooropmerkingen

In de loop van de groep 1/2-tijd is er een ontwikkeling merkbaar waarbij kinderen steeds meer behoefte hebben om niet alleen naast anderen te spelen, maar ook met anderen te spelen. Soms is die ontwikkeling niet zichtbaar en is het aan te bevelen dat samenspelen te bevorderen of zelfs aan te leren. In hetonderstaande worden enkele mogelijkheden geboden.

Uitvoering

Als kinderen het samenspelen niet spontaan leren dan is het vaak nodig om dat expliciet te oefenen. De algemene benadering volgens het modelleren is dan:

- stap a.** u doet iets voor en u zegt daarbij ook wat u aan het doen bent en eventueel waarom
- stap b.** u zegt het kind voor wat het zou kunnen doen. "Doe maar.... " Nu zegt u wat het kind moet gaan doen, maar u doet het niet voor.
- stap c.** nu laat u het kind vrij spelen en observeert u of het kind het geoefende ook toepast. Als dat niet zo is grijpt u in.

Centraal daarbij is het expliciet bespreken wat er gebeurt. Er wordt niet van alles en nog wat gedaan, maar van wat er gedaan wordt, wordt ook gezegd wat het is zodat de taal het kind ook kan helpen zijn gedrag te veranderen.

In het onderstaande worden werkvormen weergegeven die u in een willekeurige volgorde uit kunt voeren:

1. Deelvaardigheden oefenen

Zorg dat het te begeleiden kind in een spelplaats is die het leuk vindt en zorg dat er een groepsgenoot bij is die een goede sociale instelling heeft.

Ga tijdens de speeltijd regelmatig naar de spelende kinderen. U kunt het kind de volgende samenspelvaardigheden laten ervaren/oefenen:

-**iets vragen:** hierbij let u op wat de kinderen aan het spelen zijn en dan bedenkt u vragen die het kind kan stellen. U zegt dan: "Vraag maar of je Daarbij zegt u ook steeds expliciet. "Zie maar, als je met elkaar speelt dan kun je elkaar vragen stellen." Behandel zo de mogelijke soorten vragen als:

- waarom-doe-je-dat-vragen,**
- mag-ik-dat-vragen,**
- hulpvragen,** etc.

Als u dat diverse malen hebt voorgedaan dan kunt u tegen het kind zeggen dat het vragen kan stellen.

-**antwoorden:** Nu zegt u tegen het meespelende kind dat het vragen aan het begeleide kind kan

stellen. U helpt het kind daar antwoorden op te geven.

-iets geven: U zoekt nu naar mogelijkheden van het aangeven van materialen. Ook via materiële handelingen zijn er contacten mogelijk.

-iets zeggen: Als u nu bij het kind komt bedenkt u dingen die het kind tegen de medespeler kan zeggen. U doet dat eerst vaak voor en na verloop van tijd kunt u vragen: "Wat zou je nog tegen kunnen zeggen?". Mogelijkheden zijn: zeggen dat je iets leuk vindt, zeggen dat je even weg gaat, zeggen dat je iets gaat maken/doen, etc.

-iets samen maken/doen: Mogelijkheden zijn: samen iets bouwen, samen op de bouwtafel een wereldspelsituatie samenstellen, samen in de zandbak iets maken, samen met de kar spelen, etc. Geef twee kinderen een concrete opdracht en begeleidt ze om het echt samen te doen. Daarbij let u op het geven en nemen en probeert u domineren te voorkomen. Dat betekent dat u tijdens het samenspelen verbaliseert wat er gebeurt en concrete tips geeft of concreet ingrijpt.

-rollenspel en praten met elkaar: Dit aspect heeft veel te maken met de verbetering van de spelkwaliteit. Zie daarvoor bijlage 154. Voor het samenspelen geldt dat u dialogen bedenkt en voordoet. U kijkt wat de spelhoofdpersonen tegen elkaar kunnen zeggen. Dat doet u voor. Dat betekent dat u ook meespeelt. U neemt dan geen derde rol, maar u neemt de rol van het kind zo nu en dan over en u doet voor wat het kind zou kunnen zeggen en antwoorden. Na verloop van tijd kunt u het kind voorzeggen wat het zou moeten zeggen. "Zeg maar

-afspraken maken: Afspraken kunnen gaan over wat er gespeeld wordt. Ook kunnen er plannen gemaakt worden. Wees daarbij en doe voor wat het kind zou kunnen zeggen.

-observeren: Bij het samen spelen is het belangrijk dat kinderen oog voor elkaar krijgen. Daartoe is het aan te bevelen kinderen naar elkaar te laten kijken. U laat dan twee kinderen met elkaar spelen en samen met het te begeleiden kind observeert u de twee spelende kinderen. Tijdens het observeren vertelt u steeds wat er gebeurt. Daarbij moet u vooral de contacten benadrukken. "Zie je wel dat Harold nu goed kijkt wat Sonja doet.". "Hoor je wel dat Sonja nu een antwoord geeft?"

Na een poosje zegt u tegen het kind dat u even weggaat en dat u, als u straks terug komt, het kind zult vragen te vertellen wat de anderen gespeeld hebben.

-aansluiting bevorderen: Hierbij gaat het erom dat het kind leert niet in de eerste plaats te letten op wat het zelf aan het spelen is, maar let op wat de ander aan het spelen is en daarbij aansluit. U kunt dat oefenen door het kind de opdracht te geven de ander te volgen iets te doen dat aansluit bij wat die ander doet. Korte oefeningen zijn:

-verslaggever zijn; d.w.z. een letterlijk verslag geven van wat een ander kind aan het spelen is.

-samen figuren maken met mozaïek. Een kind legt een stukje neer en het andere kind legt daar iets bij aan en zo leggen de kinderen om en om mozaïekstukjes neer.

-samen een tekening maken. Een kind tekent iets eenvoudigs en het anderen kind tekent daar iets aan vast.

-een kind maakt bewegingen en het anderen kind doet dat synchroon mee. Dus niet voordoen en dan nadoen, maar meedoen en op tijd reageren.

-samen een bouwwerk maken door om de beurt een bouwsteen neer te leggen. Deze kinderen moeten dan steeds iets neerleggen dat raakt aan wat de medespeler daarvoor heeft neergelegd.

2. Aansluitende begeleiding

Bij deze vorm van spelbegeleiding gaat u naar de twee spelende kinderen en dan sluit u met uw begeleiding aan bij wat er zich voordoet. Al naar gelang de situatie doet u concrete voorstellen.

3. Cursusmatig en groepsgericht

U kunt de inhouden ook met de klas gezamenlijk uitvoeren. Daarbij gaat u te werk zoals weergegeven is in de minicursus Zelfstandig werken en spelen van begeleidingshulp 243.

De opzet van die cursus vult u dan niet met het bevorderen van het zelfstandig werken en spelen, maar met de bevordering van het samenspelen.

Vooropmerkingen

In het nu volgende wordt de speciale spelbegeleiding weergegeven. Dat is een vorm van begeleiding van jonge kinderen waarbij het spelgedrag het doel is. Het gaat bij de speciale spelbegeleiding om het verbeteren van het spelgedrag. Het spel wordt daarbij niet gezien als doel om aan ontwikkelingsaspecten als motoriek, visualiteit, sociale ontwikkeling of taalontwikkeling te werken, maar het gaat in de speciale spelbegeleiding om het spel zelf. Kind zijn en spelend in de wereld staan zijn zo onlosmakelijk met elkaar verbonden dat kinderen niet optimaal kind kunnen zijn als ze niet goed kunnen spelen. Dat uitgangspunt betekent dan ook dat er met spelbegeleiding begonnen moet worden als het spelgedrag onvoldoende is.

In 1984 is de nu volgende werkwijze geïntroduceerd in het bij Zwijsen in Tilburg uitgegeven programma Speciale spelbegeleiding, dat uit een werkboek en vier praktijkboeken bestaat.

Begin 2001 verschijnt bij Pravoo een geheel nieuwe versie van dit pakket.

Sedert 1984 is er veel onderzoek naar het effect van de werkwijze gedaan. De resultaten van dat onderzoek geven aan dat het spelgedrag bij kinderen inderdaad te verbeteren is, terwijl als bijkomend verschijnsel het werkgedrag en de sociale vaardigheden ook verbeterden.

Reden genoeg om bij jonge kinderen een centrale plaats te geven aan de speciale spelbegeleiding.

Uitvoering

Op de volgende pagina treft u eerst een overzicht aan van de spelbegeleidingstypen en de verwijzingen naar de spelplaatsen. Daarna wordt er begonnen met de bespreking van de speciale spelbegeleiding. Eerst treft u het handelingsplan 'speciale spelbegeleiding aan'. Met dat plan kunt u de begeleiding van kinderen met problemen op het gebied van het spelgedrag plannen en uitvoeren.

U kunt echter dit plan ook gebruiken om de algemene handelingsplannen van bijlage 50 en bijlage 120 te vullen.

Drie soorten spelbegeleiding

In het handelingsplan op de volgende pagina is aangegeven dat er drie soorten spelbegeleiding zijn:

- het voorbereide spel
- het aansluitende spel
- het begeleide spel

In het nu volgende zullen deze vormen van spelbegeleiding worden toegelicht.

zoekhulp spelbegeleiding

spelplaats	voorbereide spel	aansluitende spel	begeleide spel
bouwhoek	bijlage 157	Zie de algemene beschrijving van deze aanpak voor alle spelplaatsen op bijlage 158-160	bijlage 162
bouwtafel	bijlage 157		bijlage 160-162
constructiehoek	bijlage 157		bijlage 166
ontdekhoek	bijlage 157		bijlage 162
poppenhoek	bijlage 157	zie boven	bijlage 164
speelplaats	bijlage 157	zie boven	bijlage 168
spelletjestafel	bijlage 157	zie boven	bijlage 165
watertafel	bijlage 157	zie boven	bijlage 166
winkeltje	bijlage 157	zie boven	bijlage 165
zandtafel	bijlage 158	zie boven	bijlage 165

handelingsplan speciale spelbegeleiding

naam/geb.datum.....ingevuld op:.....

Er wordt gewerkt aan:(zet een streep onder wat van toepassing is)

- | | | | | |
|----------------------|---------------------|-------------------|------------------|--------------------------|
| 1.1 spelrepertoire | 1.2 spelinhoud | 1.3 zelf bedenken | 1.4 speelruimte | 1.5 materiaalhoeveelheid |
| 1.6 materiaalgebruik | 2.1 spelgerichtheid | 2.2 speelduur | 3.1 zakelijkheid | 3.2 samenspelen |
| 3.3 conflicten | 4.1 taalgebruik | | | |

Het voorbereide spel	Het aansluitende spel	Het begeleide spel
De spelplaats/ het spelmateriaal is:	De spelplaats/ het spelmateriaal is:	De spelplaats/ het spelmateriaal is:
Er wordt geprobeerd het volgende spelgedrag te ontlokken:	Tijdens de speciale spelbegeleiding worden de volgende technieken gehanteerd.	Het volgende spelthema wordt voor het kind in detail uitgewerkt en uitgevoerd.
	☐ 1. toeschouwer zijn ☐ 2. meespelen ☐ 3. naast het kind spelen ☐ 4. zakelijk verwoorden ☐ 5. emotioneel verwoorden ☐ 6. stimuleren/op gang brengen ☐ 7. stimuleren/uitbreiden ☐ 8. betrokkenheid vergroten ☐ 9. nieuwe spelideeën ☐ 10. steunen ☐ 11. materiaalgebruik verbeteren ☐ 12. gebruik speelruimte verbeteren ☐ 13. pedagogische boodschappen:	
De volgende weloverwogen gekozen materialen worden aan het kind aangeboden:		
De volgende benadering wordt gehanteerd: ☐ niets zeggen ☐ bespreken ☐ spelvoorstellen doen ☐ plannen		Tijdens de speciale spelbegeleiding worden de volgende technieken gehanteerd:

Het voorbereide spel

De spelplaats/
het spelmateriaal is:

de bouwtafel

Er wordt geprobeerd het volgende spelgedrag te ontlokken:

Het leven bij de rivier
de Lek

De volgende weloverwogen
gekozen materialen worden
aan het kind aangeboden:

- een lange blauwe strook
(de rivier)
- stukjes klei met daarin
afgebrande lucifersstokjes
(rietkragen)
- speelgoed (water)vogels
- gavenblokjes
- plankjes (voor een brug)

De volgende benadering
wordt gehanteerd:

- ☐ niets zeggen
- ☐ bespreken
- ☒ spelvoorstellen doen
- ☐ plannen

Eerst geeft u op het handelingsplan de naam \geb. datum van het kind weer en de datum waarop het handelingsplan is ingevuld. Daarna geeft u op grond van het onderzoek met behulp van diagnosehulp 65 weer, aan welke aspecten van het spelgedrag u aandacht gaat besteden.

Onderstreep een of meer van de doelstellingen van 1.1 t/m 4.1. Daarna kiest u op grond van bestudering van de nu volgende begeleidingshulp, uit één van de drie spelbegeleidingstypen.

Het voorbereide spel

Kenmerkend voor het voorbereide spel is dat u op grond van kennis van het kind weloverwogen een bepaalde hoeveelheid spelmateriaal uitkiest en die het kind aanbiedt, in de hoop dat de materialen bepaald spelgedrag zullen ontlokken. Bijzonder aan deze vorm van spelbegeleiding is dan:

-u moet weten welke interesses het kind heeft of met welke onderwerpen u de belangstelling van het kind op zou kunnen roepen.

-u moet materialen zien te vinden die spelgedrag uit zullen lokken.

Dat betekent dus een weloverwogen keuze.

-u begeleidt het kind niet intensief in de zin dat u enige tijd bij het kind blijft maar u hoopt dat de materialen het meeste werk doen.

U bereidt het spel voor. Organisatorisch kost de uitvoering van deze vorm van spelbegeleiding niet veel moeite omdat u immers niet zo lang achtereen bij het kind hoeft te zijn.

Met behulp van het handelingsplan kunt u deze vorm van spelbegeleiding voorbereiden.

-kies een spelplaats of spelmateriaal

In het voorbeeld hiernaast gaat het om een kind dat altijd maar garage speelt met enkele bouwstenen en autootjes, terwijl het onderwerp garage niet eens direct in de belevingswereld van het kind aanwezig is.

-geef concreet aan welk spelgedrag u probeert te ontlokken

In het voorbeeld gaat het om een kind dat bij de dijk van de rivier de Lek woont en daar in de vrije tijd ook meestal te vinden is.

-geef de weloverwogen gekozen materialen aan

Hier kunt u noteren welke materialen u het kind aanbiedt. In het geval van dit kind, dat veel bij de rivier de Lek speelt, gaat het om een blauwe strook die als rivier kan dienen en andere materialen die het spelen bij de Lek uit kunnen lokken.

-geef een van de vier mogelijke benadering aan

Nu zijn er m.b.t. het aanbieden van de materialen vier benaderingen.

In de eerste plaats is het mogelijk niets te zeggen. Dat betekent dat u het materiaal aan het kind aanbiedt en alleen maar tegen het kind zegt dat het er mee mag gaan spelen. U hoopt dan dat het materiaal het kind op spelideeën brengt. Of dat ook lukt hangt af van de zelfontdekkingsmogelijkheden van het kind, maar ook van het feit of u geslaagd bent in het aanbieden van de juiste materialen. Belangrijk bij de materiaal-

keuze is dat u iets aanbiedt dat het kind in die vorm nog niet eerder zo aangeboden heeft gekregen. U kunt er echter ook voor kiezen de materialen te bespreken. Daarbij loopt u met het kind de materialen langs en bespreekt u de materialen. Die gezamenlijke oriëntatie kan het kind helpen bij het spelen.

Iets minder vrijblijvend is het als u concreet de vraag met het kind bespreekt van: »Wat zou je hiermee kunnen spelen.« Die vraag kan het kind op een idee brengen en als dat niet lukt kunt u concreet voorstellen met de materialen te gaan spelen wat het kind na schooltijd ook altijd doet, namelijk bij de dijk en de Lek spelen. Tenslotte is het nog mogelijk concreet met het kind van te voren te gaan plannen wat het met de materialen zou kunnen gaan spelen. Bespreek de mogelijkheden van het blauwe papier en de mogelijkheden om een brug te maken, de plaats van de rietkragen en de watervogels, etc. Zo werkt u samen met het kind de spelmogelijkheden uit.

Steeds is het zo dat u na deze vormen van benadering bij het kind weggaat en niet bij het kind blijft. U gaat tijdens uw gewone rondgang door de groep wel gewoon bij het kind langs, maar u biedt geen voortdurende spelbegeleiding. Kenmerkend blijft echter dat u het kind materialen aanbiedt die betrekkelijk nieuw zijn in die situatie en die het kind tot spelgedrag aanzetten.

We zullen nog enkele tips per spelplaats geven:

In de bouwhoek

Zorg ook voor: gewone dozen, touw, vlaggetjes, poppenhoekspullen om zelf een poppenhoek te maken en in te richten in de bouwhoek. Zorg eventueel ook voor materialen om een poppenkast in de bouwhoek te maken. Bij de benadering van het voorstellen doen en het plannen kunt u iet concreets voorstellen zoals het maken van een woonkamer (met ook poppenhoekspullen) of een ziekenhuis, een zwembad, een boot, o.i.d.

Aan de bouwtafel

Maak veel gebruik van gekleurd papier bijv. zoals een blauwe rechthoek als het kind op zwemles zit en het zwembad kan spelen of een startbaan voor een vliegveld. Houd verder wat play-mobil achter de hand rond verschillende thema's. Bij het voorstellen doen en het plannen kunt u concrete onderwerpen uitwerken zoals de straat, het dorp, de school, de dierentuin, de camping, de garage, de speeltuin, etc. Zoek onderwerpen die in de klas aan de orde zijn, sprookjes, voorgelezen verhalen of thema's uit de interesse- of leefwereld van het kind.

Aan de constructietafel

Bij het voorstellen en plannen kunt u concrete constructiemogelijkheden met het kind bespreken. Een mogelijkheid is ook een begin van een constructie aan te bieden en het kind dat af te laten maken.

In de ontdekhoek

Een ontdekhoek is bijzonder geschikt in het kader van het voorbereide spel. Het bijzondere van een ontdekhoek is dat er materialen in aanwezig zijn waar kinderen van nature belangstelling voor hebben, maar waar ze meestal thuis niet aan mogen komen. Deze bijzondere materialen lokken experimenteren uit. U moet dan denken aan dingen als een zandloper, een weegschaal, een centimeter, magneten, oude balpennen, een zaklamp, draadjes, lampjes, batterijen, touwtjes, stokjes, oude apparaten als een fototoestel, radio's, scheerapparaten (**wel even het snoer afknippen**), nietjesapparaat, perforator, hangsloten, paperclips, lapjes stof, bouten, moeren, gereedschap, klok, koplamp, etc. Zorg er voor dat u de materialen overzichtelijk in dozen hebt. Houd een actie onder de ouders en de kinderen kunnen beginnen.

In de poppenhoek

Als u kinderen met spelontwikkelingsproblemen begeleidt is het aan te bevelen steeds kleine setjes van nieuwe materialen toe te voegen zoals:

- twee telefoons en telefoonboeken
- bussen en trommels met namaak voedsel
- diverse doosjes waarin voedingsmiddelen hebben gezeten
- een verbandtrommel
- lege plastic wasmiddelflesjes
- allerlei doekjes
- luiers en andere babybenodigdheden
- feestmaterialen

Op de speelplaats

Zorg op de speelplaats ook regelmatig voor nieuwe spelimpulsen door speluitlokkende materialen te plaatsen zoals nieuwe materialen in de zandbak als diverse lepels, troffels en allerlei soorten bekertjes en schaf regelmatig vakantiesets aan met diverse soorten spelletjes. Rond de vakantieperiode hebben veel speelgoedzaken aanbiedingen met sets speelgoed voor het buitenspelen.

Aan de spelletjestafel

Zorg voor voldoende spelletjes, ook eenvoudige spelletjes en maak regelmatig een spelletjestafel waarop enkele spelletjesdozen staan waaruit kinderen kunnen kiezen.

Aan de watertafel

Ook hier geldt voor kinderen met spelontwikkelingsproblemen dat u op zoek moet gaan naar hulpmaterialen die het kind nog niet zo vaak gezien heeft en die het kind toch tot spelgedrag verleiden. Denk dan aan: sponzen, washandjes, diverse stoffen, allerlei soorten bekertjes en slangetjes, drijvend en zinkend materiaal.

In het winkeltje

Een winkeltje is ook erg geschikt om te gebruiken in het kader van het voorbereide spel omdat u allerlei soorten winkeltjes in kunt richten

als:

- een kledingwinkel
- een boekenwinkel
- een stoffenwinkel
- een speelgoedwinkel
- een winkel met huishoudelijke artikelen

Aan de zandtafel

Bekijk ook hier of u door een speciale aanbieding van materiaal spelgedrag kunt ontlokken. Zorg in elk geval voor een speciale set wereldspel-materiaal voor in de zandtafel, zodat kinderen ook wereldspelonderwerpen in de zandtafel kunnen spelen.

Slotopmerkingen

In het voorafgaande is aangegeven dat vooral de bouwtafel, de poppenhoek, de bouwhoek, de ontdekhoek en het winkeltje bij uitstek geschikt zijn voor het voorbereide spel.

Met betrekking tot de kinderen is het aan te bevelen het voorbereide spel in de volgende situaties te hanteren:

- als eerste voorzichtige vorm van speciale spelbegeleiding bij kinderen waarvan u vermoedt dat ze wel spontane ontwikkelingsmogelijkheden hebben.
- als er geen sprake is van ernstige spelontwikkelingsproblemen
- als kinderen in het algemeen geen grote ontwikkelingsachterstand hebben.

Het aansluitende spel

Een tweede vorm van speciale spelbegeleiding is het aansluitende spel. Kenmerkend voor dit spel is dat er aangesloten wordt bij wat het kind al speelt. Deze vorm van spelbegeleiding heeft alleen maar zin als er ook daadwerkelijk iets is om bij aan te sluiten.

U kiest dan op grond van de observaties een of meer spelplaatsen uit waarin u het kind speciale begeleiding wilt gaan bieden. Voordat u dat gaat doen moet u bepalen welke begeleidings-technieken u toe gaat passen. Kenmerkend voor deze vorm van spelbegeleiding is dat u weloverwogen begeleidingstechnieken kiest.

In het handelingsplan worden 13 technieken onderscheiden, namelijk:

1. Toeschouwer zijn

Als u kinderen met spelontwikkelingsproblemen begeleidt moet u bepalen of u meespeelt of dat u als toeschouwer functioneert. Als u toeschouwer bent dan hebt u geen rol en bent u alleen spelbegeleider. Vanuit die positie van toeschouwer geeft u suggesties of verbaliseert u wat het kind doet. U moet bewust overdenken wat het beste is. Als u denkt dat er toch wel veel uit het kind kan komen, of als u wat voorzichtig met het kind om wilt gaan en wat op de achtergrond wilt blijven dan is het aan te bevelen toeschouwer te zijn.

Het aansluitende spel

De spelplaats/
het spelmateriaal is:

- de bouwtafel
- buiten spelen
- constructiehoek

Tijdens de speciale spelbegeleiding worden de volgende technieken gehanteerd.

- ☐ 1. toeschouwer zijn
- ☒ 2. meespelen
- ☐ 3. naast het kind spelen
- ☐ 4. zakelijk verwoorden
- ☐ 5. emotioneel verwoorden
- ☐ 6. stimuleren/op gang brengen
- ☐ 7. stimuleren/uitbreiden
- ☐ 8. betrokkenheid vergroten
- ☒ 9. nieuwe spelideeën
- ☐ 10. steunen
- ☒ 11. materiaalgebruik verbeteren
- ☐ 12. gebruik speelruimte verbeteren
- ☐ 13. pedagogische boodschappen:

2. Meespeler zijn

U kunt er ook voor kiezen meespeler te zijn en dan speelt u een rol. Als het kind 'zwemlesje' speelt bent u ook een kind dat zwemles krijgt. U loopt dan met een playmobil-poppetje rond en

gaat ook te water in het blauwe vel papier. In de poppenhoek speelt u dat u van de fiets gevallen bent en aanbelt voor hulp en in de bouwhoek vertelt u dat u de nieuwe metselaar bent die aan de baas vraagt wat hij moet doen. Veel kinderen vinden het leuk als u meespeelt en vanuit het oogpunt van spelbegeleiding kunt u ook goed aan het kind laten zien wat je allemaal kunt spelen. U hebt als meespeler veel meer mogelijkheden om spelmogelijkheden aan het kind te laten zien.

3. Naast het kind spelen

U kunt ook naast een kind gaan spelen. Dat betekent bijvoorbeeld dat u zich in de zandbak niet rechtstreeks tot het kind richt, maar voor u zelf met zand gaat spelen. Het kind kan dan zelf bepalen of het wat overneemt van wat u aan het spelen bent. Aan de bouwtafel zult u dan ook iets voor u zelf bouwen en u niet direct begeleidend tot het kind richten. Deze techniek is aan te beleven aan het eind van een begeleidingsperiode omdat u dan bijv. wilt bekijken wat het kind spontaan van u overneemt en of het kind een voldoende basis heeft om zichzelf verder te ontwikkelen via het imitatieleren. U kunt deze benadering ook gebruiken ter afwisseling van meer intensieve vormen van begeleiding om het kind even op adem te laten komen.

4. Zakelijk verwoorden

Verwoorden of verbaliseren is een van de meest belangrijkste begeleidingstechnieken. Hierbij brengt u onder woorden wat het kind aan het doen is. Veel kinderen handelen, werken, spelen en doen ervaringen op, maar al die ervaringen worden maar geen ervaringskennis en dat heeft te maken met de matige cognitieve mogelijkheden van kinderen om zelf kennis te ontwikkelen. Ze kunnen hun eigen handelen niet overdenken. Ze hebben iemand nodig die hen een spiegel voorhoudt. Die spiegel is het verbaliseren. Het kind hoort dan wat het aan het doen is en dat kan het kind helpen zich verder te ontwikkelen. Er zijn twee mogelijkheden om te verwoorden. Bij deze techniek gaat het om het zakelijk verwoorden. Dat betekent dat u zo zakelijk mogelijk probeert onder woorden te brengen wat er te zien is in het spelgedrag van het kind. Een belangrijk neven doel van dit verwoorden is dat u werkt aan het verbeteren van de taalontwikkeling vanuit een situatie van beleven en dat is de beste basis voor de taalontwikkeling.

5. Emotioneel verwoorden

Er is nog een tweede vorm van verwoorden en dat is het emotioneel verwoorden. Bij veel kinderen zult u in de poppenhoek en bij het spelen van thema's in het winkeltje, de bouwhoek en aan de bouwtafel merken dat ze hun gevoelens nauwelijks uiten. U kunt dan proberen u zelf zo veel mogelijk emotioneel te uiten. Dat wil zeggen dat u zegt hoe mensen en dieren zich voelen in bepaalde situaties. U vertelt

dan wat ze denken, wat ze menen, wat ze willen en wat ze niet willen, wat ze voelen, etc.

Voorals kinderen te weinig doorleefd spel vertonen, emotioneel 'arm' zijn dan is het aan te bevelen emotioneel te verwoorden. Als kinderen echter te emotioneel zijn is het daarentegen aan te bevelen zakelijk te verwoorden.

6. Stimuleren; op gang brengen

Veel begeleidingswerkzaamheden zullen het karakter dragen van stimuleren en aansporen. Dat betekent binnen de praktijk van de spelbegeleiding dat u dingen zegt of doet waardoor het kind begint te spelen. Als u in de poppenhoek bent kunt u zeggen: "Hoor ik daar de baby huilen?" of: "Ik heb zo'n zin in soep." Ook het aansporen van taaluitingen door vragen te stellen is een vorm van stimuleren of op gang brengen. U kunt u ook met een playmobil-poppetje aanmelden en zeggen dat u op een verjaardagsfeestje komt.

7. Stimuleren; uitbreiden

U kunt ook concrete voorstellen doen om datgene waar een kind al mee bezig is uit te breiden. Het kind is dan al soep aan het 'koken' en u vraagt of er geen zout in moet.

8. Betrokkenheid vergroten

Hoe meer een kind met zijn hele persoon betrokken is bij het spel des te intensiever en dieper zal ook de beleving zijn. Bij het stimuleren van, vooral de lichamelijke betrokkenheid gaat het om het directe contact met de materie, om het aanraken, het voelen, knijpen en motorische bezig zijn. Ook het van de plaats lopen om het spel van een andere kant te bekijken hoort hierbij. Het vergroten van de betrokkenheid kan plaatsvinden door het kind concrete voorstellen te doen ergens naar toe te gaan, ergens te gaan staan, iets te pakken, iets te voelen, iets te verplaatsen zodat het in beweging is tijdens het spelen.

9. Nieuwe spelideeën aanbieden

Deze techniek licht in het verlengde van het stimuleren. Nu gaat het niet zo zeer om het stimuleren vanuit een rol in het spel, maar om concrete voorstellen in de vorm van:

- nu kun je ook gaan spelen dat een dier ziek is
- zullen we hier eens een boot van maken?

Van belang binnen een verantwoorde vorm van aansluitend spel is dat u spelvoorstellen doet die u afleest uit het gedrag van het kind. Observeer het kind goed en kijk waar het mee bezig is, waar het om vraagt en kom vanuit die gegevens met spelvoorstellen die echt aansluitend zijn. Uit observaties in groep 1, 2 en het sbo. is gebleken dat kinderen tijdens spelperiodes veelal bezig zijn iets te maken en te construeren, maar dat er weinig rollen worden gespeeld. Kinderen bouwen een boerderij op, maar spelen er dan daarna niet echt mee. Alle thema's als: een dier is ziek, er is een dier weggelopen, de boer is ziek, er is brand, oogsten, melken, er is een kalf geboren, etc. worden toch relatief weinig gespeeld. Het is

in het kader van de techniek van het aanbieden van nieuwe spelideeën belangrijk kinderen te laten zien dat het echte spelen vaak plaats vindt als iets is opgebouwd.

10. Steunen

Steunen is een vorm van begeleiden waarbij u heel bevestigend bezig bent met het kind. U laat het kind regelmatig merken dat u accepteert wat het doet en kiest en u keurt niets af. Spreek dan concreet zinnen uit van het type: "Dat heb je leuk bedacht!", "Dat zou ik ook gekozen hebben." "Wat heb je toch fijn gespeeld!"

11. Materiaalgebruik verbeteren

Soms komt het voor dat kinderen materiaal verkeerd gebruiken of gebruiksmogelijkheden van materialen niet gezien hebben. Kennis van de mogelijkheden van materialen is essentieel voor de ontwikkeling van expressief spelgedrag. Hoe beter je de materialen beheerst, des te meer spelmogelijkheden je hebt.

12. Gebruik speelruimte verbeteren

Er zijn kinderen die te veel ruimte gebruiken en bij het spelen in de poppenhoek niet veel meer doen dan met een wandelwagentje door het lokaal lopen, maar er zijn ook kinderen die op een hoekje van een groepstafel iets pietepeuterigs maken. Vergroot indien nodig de speelruimte of verklein de ruimte door concrete spelvoorstellen te doen.

13. Pedagogische boodschappen

Pedagogische boodschappen zijn opvoedkundige tips. Als een kind wreed doet in een rol tegen iemand dan kunt u ook aangeven hoe je zo'n probleem op kunt lossen. U kunt kinderen laten zien hoe je over verdriet heen komt, dat je trots mag zijn, dat je iemand niet moet bedriegen, hoe je vriendjes kunt krijgen en houden.

Vooraf bij kinderen met gedragsproblemen kunt u binnen het spelen ook opvoedkundig bezig zijn.

Noteer een centrale boodschap eventueel in het vak onder techniek 13 in het handelingsplan. Maak voor mogelijke boodschappen ook gebruik van:

- begeleidingshulp 206 met denkfouten die u centraal kunt stellen
- begeleidingshulp 228 met sociaal-emotionele begrippen die u in het spel centraal kunt stellen
- begeleidingshulp 205 met sociale vaardigheden

Slotopmerkingen

Kenmerkend voor het aansluitende spel is het gericht en overwogen gebruik maken van technieken en het feit dat er toch ook wel wat moet zijn om bij aan te sluiten. Als dat niet het geval is dan is het aan te bevelen het begeleide spel uit te voeren.

Het begeleide spel

Het begeleide spel is de meest uitgebreide en intensieve vorm van spelbegeleiding. Binnen het begeleide spel werkt u volgens een bepaalde opbouw die ook zo duidelijk uitgevoerd moet worden. U maakt gebruik van deze vorm van spelbegeleiding als de andere spelbegeleidingsvormen niet geschikt zijn of te weinig effect opleveren. U voert deze vorm van spelbegeleiding ook uit bij kinderen met ernstige achterstanden op het gebied van de spelontwikkeling, maar ook bij kinderen met een gebrekkige algemene ontwikkeling. Voor een aantal spelplaatsen zal aan worden gegeven hoe u het begeleide spel uit kunt voeren.

De bouwtafel

Kies eerst een thema dat bij de leef/ belangstellingswereld van het kind aansluit. Geschikte thema's zijn: het huis, de straat, de school, de dierentuin, de garage, de rivier, de boerderij, het zwembad, een kennel, de haven, de fabriek, het voetbalveld, het busbedrijf, het postkantoor, de camping, het ziekenhuis, het station, de kermis, het feest, de winkel, het meer, de zee en het strand, het eiland, in de bergen, de brandweerkazerne, de raketbasis, de boot, etc. Daarna kunt u met een opbouw van het onderwerp beginnen waarbij u de volgende stappen onderscheidt:

- stap 1: oriëntatie op het thema
 - stap 2: opbouwen van het schema
 - stap 3: begeleider trekt zich terug
 - stap 4: deelthema's spelen
 - stap 5: verhuizen
 - stap 6: wendbaar maken

Stap 1 oriëntatie op het thema

Voordat u het kind een bepaald thema uit laat spelen is het aan te bevelen het kind kennis te laten maken met het onderwerp of al iets van dat onderwerp te laten beleven. Als u het onderwerp dierentuin wilt laten spelen dan moet u bekijken of het mogelijk is dat het kind een dierentuin gaat bezoeken, of dat u een project houdt over de dierentuin.

U kunt ook andersom werken en met de themakeuze aansluiten bij het thema dat u met de groep uitvoert. Soms kan het voorkomen dat kinderen interesses hebben die niet overeenkomen met het thema van de groep en dan moet u bekijken of u het kind toch kunt oriënteren op het thema. Wat surrogaatmogelijkheden zijn prentenboeken of een videoband bekijken over dat onderwerp.

Het begeleide spel

De spelplaats/
het spelmateriaal is:

bouwtafel

Het volgende spelthema wordt
voor het kind in detail uit-
gewerkt en uitgevoerd.

De diertuin

- eerst oriënteren op het
thema
- dan opbouwen van het
schema
- ik trek me terug
- deelthema's
- verhuizen
- wendbaar maken

Tijdens de speciale spelbege-
leiding worden de volgende
technieken gehanteerd.

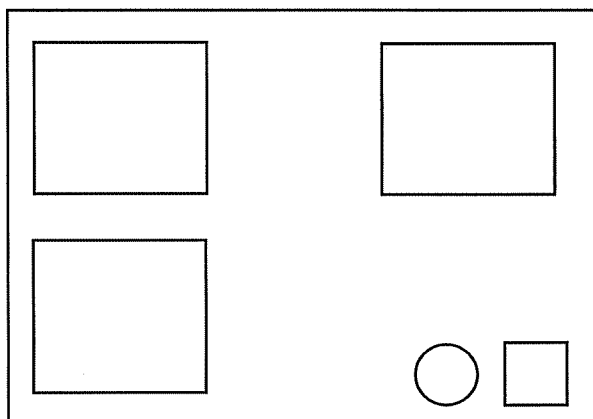
- meespelen
- zakelijk verwoorden
- nieuwe spelideeën bieden

Stap 2 opbouwen van het schema

Een schema is een soort algemeen idee van hoe iets is, een soort concept van een verschijnsel. Die concepten spelen in het denken binnen en buiten de school een grote rol omdat ze het raamwerk van ons handelen vormen. Zo hebben we een concept van de politie dat ruimer is dan

de kennis van meneer Bosch die onze wijkagent is, zo weten we wat optellen is en dat is ruimer dan een bepaald somtype als $3 + 4 =$.

Vanuit die concepten kunnen we handelen. Kinderen met spelontwikkelingsproblemen hebben die concepten vaak niet en dat betekent dat ze ook minder bronnen hebben om vanuit te spelen. Hun ervaringen hebben niet of onvoldoende geleid tot kennis, tot concepten en schema's. We zullen de kinderen die concepten aan moeten leren omdat we ze anders in de kou laten staan. Bij de bouwtafel kunnen we die concepten opbouwen door te werken met een grondplaat. In het geval van de diertuin ziet die grondplaat er als volgt uit:



Op een groot vel papier tekent u drie grote vakken met een dikke viltstift. Daarnaast tekent u ook nog een klein vakje van tien bij tien centimeter en een cirkel.

Dit is de plattegrond van de diertuin en moet een bijdrage leveren tot de ontwikkeling van het basisschema, het basisconcept van een diertuin, namelijk dat het iets is met hokken met dieren, die je kunt bekijken en waar van alles kan gebeuren. De getekende plattegrond helpt bij de ontwikkeling van dat concept.

Op de plattegrond bouwt het kind samen met u de diertuin op. Op de lijnen van de grote vakken komen (gaven)bouwstenen van Fröbel te liggen en dat moeten de muren van hokken voorstellen. In de drie hokken komt maar een beperkte hoeveelheid dieren, nl: zes, twee van elk soort. Op het kleine vakje wordt met (gaven)bouwstenen en plankjes het huis van de oppasser gebouwd en op de cirkel komt een boterkuipje te staan met daarin groene snippertjes papier; het voer voor de dieren. Daarnaast is er nog een oppasser nodig in de vorm van de playmobil-tuinmanset (met baard) en kruiwagentje.

Samen met het kind laat u de diertuin ontstaan en mag het kind daar nog even vrij mee spelen en daarna weer opruimen. Kenmerkend is de eenvoud van het spel en de beperkte hoeveelheid materialen.

Stap 3 begeleider trekt zich terug

Als het kind de volgende dag weer op school komt, vraagt u het of het nog weet wat het de vorige dag opgebouwd heeft. Het kind weet dat meestal wel en krijgt nu de opdracht de dieren tuin zelfstandig op te bouwen op de grondplaat. U gaat nog wel stimulerend en enthousiasmerend bij het kind kijken, maar het is de bedoeling dat het kind zelfstandig de dieren tuin opbouwt. Als het klaar is mag het kind er weer vrij mee spelen, eventueel met een groepsgenoot.

Stap 4 deelthema's spelen

In het voorafgaande is al eerder opgemerkt dat in veel situaties het spelen blijft bij het opbouwen van iets. In stap vier wordt er echt gespeeld in de zin van spelen met de dieren tuin. Dat betekent dat, als er een dag tussen stap 3 en 4 zit de opgebouwde dieren tuin ergens in het lokaal kant en klaar moet kunnen blijven staan.

Mogelijke deelthema's zijn:

- dieren voeren
- een dier is ziek
- de hokken schoon maken
- er is een dier weggelopen
- een dier heeft een jong gekregen
- sociaal-emotionele thema's als: dieren hebben ruzie, ik ben bang voor een dier, etc.

U probeert deelthema's vanuit het kind te laten ontstaan en als dat niet lukt dan komt u met voorstellen. Daarbij is het aan te bevelen zelf ook regelmatig mee te spelen om het kind te laten zien wat echt spelen is. Dat betekent dat als u voor oppasser speelt u de groene snippertjes papier niet zomaar tussen de dieren gooit, maar de dieren vriendelijk toespreekt, ze bij de naam noemt en ze smakelijk eten toewenst. Als een dier ziek is laat u de oppasser ook verdrietig bij de giraffe staan die daar ligt en voorzichtig vragen hoe het ermee gaat en de dierenarts bellen. Dat betekent dat u het echt als een toneelstukje moet spelen. Kinderen kunnen dan zien wat echt spelen is.

Stap 5 verhuizen

Kenmerkend voor het spelen is de openheid en dat betekent dat u het kind zo moet begeleiden dat het weer los van de grondplaat komt. Een oplossing daarvoor is het verhuizen. U vertelt bijvoorbeeld dat er op de plek van de dieren tuin een bejaardencentrum moet komen en dat de dieren tuin moet verhuizen. Met wat tafeltjes en een vrachtauto worden de dieren tuinsonderdelen verhuisd en op een andere tafel, zonder de grondplaat, weer opgebouwd. U zult dan zien dat maar weinig kinderen exact dezelfde dieren tuin weer op bouwen. Ze veranderen meestal wel wat aan de opstelling.

Stap 6 wendbaar maken

Nu gaat het erom nog meer los te komen van de grondplaat en het exacte schema. Dat kan door het kind weer een dieren tuin te laten bouwen en ermee te laten spelen waarbij u extra materialen toevoegt zoals: meer blokken, meer dieren, fietsen, verkeersborden, bomen en ander wereldspelmateriaal, 'grote' keien, kleine steentjes, hekken, etc.

Dit aanbod van nieuw materiaal 'dwingt' het kind nog meer los te komen van de eerste opzet van de dieren tuin. Het kind moet nu vanuit het schema zelf oplossingen vinden voor het materiaalgebruik. U zult zien dat kinderen dan wel weer een dieren tuin maken waarin het schema te herkennen is, maar u zult ook zien dat er veel meer mogelijkheden zijn creatief en open te spelen.

In het voorafgaande is een zes stappenplan weergegeven waarbij u zeer systematisch kinderen thema's aan de bouwtafel leert te spelen en ze uiteindelijk weer van een vaste basis (de grondplaat) afhaalt om weer openheid in het spel te krijgen. Daarmee doet u recht aan het karakter van het spel.

Tijdens de uitvoering van deze opbouw is het de bedoeling dat u de technieken toepast zoals die beschreven zijn bij het aansluitende spel. Zie bijlage 158-160 en verder.

Pas deze opbouw ook toe bij andere thema's. U ontwerpt dan zelf een grondplaat en deelthema's. Zie voor ideeën ook het programma Speciale spelbegeleiding, uitgegeven bij Zwijssen in Tilburg en de vervanger die begin 2001 bij Pravo zal verschijnen.

Het begeleide spel in de ontdekhoek(de hoek met de rommeltjes waar kinderen graag mee spelen)

In de ontdekhoek kunt u ook begeleid spel bieden in de zin van het langere tijd bij een kind zitten en het meer intensief begeleiden dan bij de andere vormen van spelbegeleiding.

Mogelijkheden zijn:

-Uitvoerig verkennen

Samen met het kind verkent u de diverse materialen. U stelt het kind voor bepaalde dingen te doen of u doet voor wat je met bepaalde materialen kunt doen.

-Samenspelen

Het kind speelt nu met een ander kind in de ontdekhoek en u probeert de kinderen in contact met elkaar te laten komen. Dat doet u door concrete voorstellen te doen zoals dingen aan elkaar laten zien, dingen aan de ander te vragen, samen iets te maken, los te halen of elkaar te helpen, etc.

Het begeleide spel in de bouwhoek

Ook hier gaat het erom dat u iets aanbiedt dat het kind mag spelen. Mogelijkheden zijn:

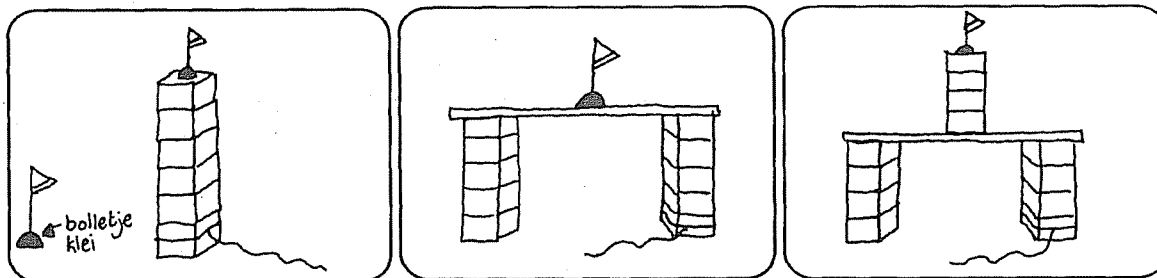
-Effectsorterend spel

Hierbij gaat het erom dat u spelvormen bedenkt die effect sorteren in de betekenis van bijvoorbeeld omvallen.

Enkele mogelijkheden zijn:

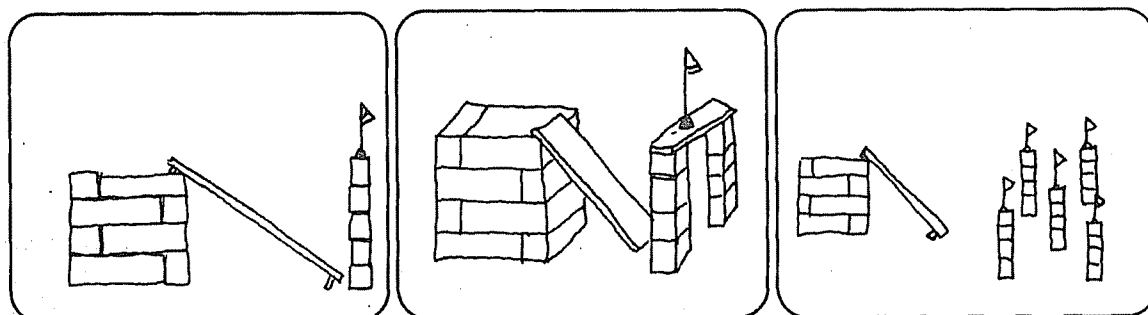
-blokken in een lange rij zetten en dan aan het domino-effect werken: een steen omduwen en alles valt geleidelijk om. Doe dat een keer voor en laat het kind daarna zelf bouwsels volgens het domino-effect opzetten.

-bouwwerken maken die om kunnen vallen door onderaan het bouwwerk een touwtje te bevestigen. Enkele voorbeelden:



Eerst laat u enkele voorbeelden van dit soort constructies zien en dan geeft u het kind de opdracht er zelf ook wat te bedenken.

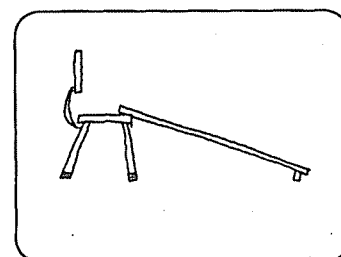
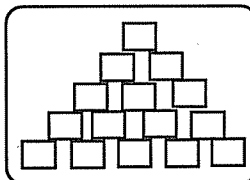
-kegelen: daarvoor is nodig een grote bal en blokken om vijf kegels(torens) te maken. Er zijn twee kegelvormen, namelijk het kegelen waarbij het erom gaat zoveel mogelijk kegels om te werpen en het kegelen waarbij er zo weinig mogelijk omgegooid moet worden, maar waar er rustig tussen poortjes door gegooid moet worden. Zie de afbeelding hieronder:



Een bijzondere vorm van kegelen is het werken met glijbanen. Dat is een plank die schuin loopt. Bovenaan de plank laat men een balletje los en onderaan de plank staat een torentje. Het gaat er om dat de toren geraakt wordt.

In plaats van een balletje kan het kind ook een auto naar beneden laten rijden en mikken op de toren.

-ritmisch bouwen is het systematisch stapelen van bouwstenen zodat er een piramide ontstaat.

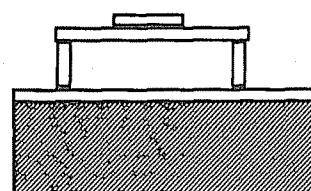


Bouwwerken maken

U kunt ook met het kind bouwwerk maken zoals torens, maar ook, het bouwen van muurtjes of het dicht bouwen van de bouwboek met een of twee muurtjes. Leer het kind dan het 'metselen' of het bouwen met verband. U kunt ook met het kind een hut maken waarbij u het kind leert goed met planken en kleden om te gaan. Een andere mogelijkheid is het maken van een poppenkast van een plank met daarover een kleed en daarop een speelopening.

In het kader van het begeleid spelen is het dan zo dat u eerst veel spelideeën aanbiedt en later het kind een opdracht geeft zelf zoiets te maken.

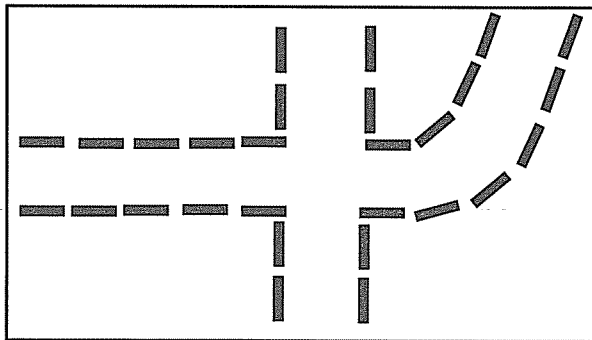
-thema's uitwerken



Naast het meer bouwgericht spelen kunt u met kinderen in de bouwhoek ook meer rollenspelgericht spelen, waarbij het constructiekarakter natuurlijk, gezien de aard van deze spelplaats, duidelijk aanwezig blijft.

Een opzet voor bijvoorbeeld het maken van een wegenset is dan:

stap 1 verwerven van het schema



U leert kinderen een eenvoudige opzet van enkele wegen. De blokken geven dan de contouren van de wegen aan. Gebruik daarbij een beperkte hoeveelheid materialen.

stap 2 de leerkracht trekt zich terug

Nu laat u het kind zelf zo'n eenvoudig wegenset opbouwen.

stap 3 deelthema's spelen

Nu laat u het kind ook kennismaken met wat je allemaal met dit wegenset kunt spelen zoals; een auto is kapot, iemand gaat verhuizen, er is een ongeluk gebeurd, er is een brand, etc.

stap 4 wendbaar maken

Nu gaat het kind een wegenset maken waarbij het veel extra materialen krijgt om te gebruiken.

Probeer steeds volgens deze opbouw ook onderwerpen te spelen als een railstelsel, een grote boot maken, spelen met voorgestructureerde sets als: de havenset, kubusstad, de boerderij (groot), de dierentuin (groot).

Het begeleide spel in de poppenhoek

Voor de poppenhoek is de opbouw:

stap 1 zorgen voor specifieke materialen

In de eerste plaats moet u er voor zorgen dat er specifieke materialen in de poppenhoek zijn die er anders niet zijn, maar die nodig zijn om het thema te kunnen spelen. Als het gaat om het spelen van boodschappen doen dan moet er in elk geval een boodschappentas zijn, een portemonnee met namaakgeld, een winkeltje met daarin: balletjes van klei of papier (aardappelen), een flesje met daarin geel zand (vla), groene propjes crépepapier (doperwt) en lege doosjes. Maak ook eventueel gebruik van plastic fruit.

Bekijk zo heel goed per thema welke materialen

u nodig hebt en zorg er voor dat die ook beschikbaar zijn in de poppenhoek. Voor kinderen met spelontwikkelingsproblemen zijn deze materialen essentieel. Kinderen zonder spelproblemen kunnen dit er allemaal wel bij denken, maar kinderen met spelontwikkelingsproblemen moeten het allemaal zien.

stap 2 het verwerven van het schema

Nu gaat het erom dat het kind een algemeen idee (een schema) ontwikkelt van wat het gaat spelen. In het geval van het boodschappen doen moet u met het kind bespreken dat er wat gekookt moet worden, maar dat er eerst boodschappen gedaan moeten worden. U bespreekt wat er gekookt gaat worden en wat daarvoor gekocht moet worden.

Daarna moet het winkelen in duidelijke scènes gespeeld worden, van zoeken van de artikelen in de supermarkt of het vragen aan de winkelvrouw/meneer, het betalen en in de tas doen en weer naar huis lopen. U doet de scènes duidelijk voor zodat het kind ook goed ziet hoe je dit kunt spelen.

stap 3 de wendbaarheid

Nu gaat het erom dat het kind zelf uitvoert wat u in het voorafgaande hebt geïntroduceerd. Het kind bepaalt met u wat er nodig is voor een maaltijd. Dat wordt op een boodschappenbriefje getekend of zogenaamd geschreven en het kind speelt de deelscènes zelf.

Mogelijke thema's zijn:

- eten/drinken: boodschappen doen, eten koken, tafel dekken, eten, afruimen en afwassen, thee/koffie zetten
- de was: de was doen, de was ophangen, strijken, opbergen
- de schoonmaak: stof afnemen, vegen, stofzuigen, ramen zemen
- de verjaardag: de kamer versieren, liedje zingen, feliciteren, cadeautje geven, verjaardagsfeestje
- beroepen: de postbode, de schilder, de klusjesman/vrouw,
- de baby: de baby in bad doen, eten geven, aankleden, wandelen, verschonen, naar bed brengen
- diverse mogelijkheden: telefoneren, krant lezen, radio luisteren, vaders en moeders spelen, opa en oma spelen, schoenen poetsen, ziek zijn, vader of moeder is ziek, een sprookje uitbeelden, Sinterklaas en Zwarte Piet, bruid en bruidegom, voor het huis is een ongeluk gebeurd, ik ben iets kwijt.

Kenmerkend voor deze spelbegeleiding is dat u zorgt voor speluitlokkende materialen en het concreet een keer in detail voorspeelt en het kind in een iets andere situatie na laat spelen.

Het begeleide spel in het winkeltje

Bij het spelen van het winkeltje gaat u te werk

zoals weergegeven is bij de poppenhoek. u zorgt er eerst voor dat er voldoende materialen in het winkeltje liggen, daarna begeleidt u het kind bij het verwerven van het schema waarbij u scènes in detail voorspeelt en tenslotte gaat het kind zelf de scènes spelen, maar dan met meer materialen.

Mogelijke uitwerkingen zijn:

-kruidenierswinkel: de winkelier: winkel openen, klant bedienen, winkel sluiten, opruimen, schoonmaken, inpakken nieuw aangekomen spullen. Klant: groeten, boodschappen zeggen, boodschappenlijstje hanteren, betalen, groeten.
-de kledingwinkel, de speelgoedwinkel, de winkel met huishoudelijke artikelen, de boekhandel.

Het begeleide spel aan de zandtafel

Spelinhoudelijke mogelijkheden zijn:

-*uitvoerig verkennen*: u begeleidt het kind bij het verkennen van de zandtafelmaterialen. Dat doet u met de helft van de beschikbare materialen. U laat concreet zien wat je allemaal met het zand kunt doen zoals graven in het zand, gaten boren met de vinger, zand door de handen laten glijden, een bergje maken, op het zand slaan met de platte hand, een hand begraven, een zeef gebruiken, zand in en uit een fles, etc.

Als u het kind zo begeleidt hebt bij het verkennen van het materiaal, dan mag het kind daarna de rest van de materialen vrij verkennen. U gaat het kind dan weer begeleiden als dat vrij verkennen te weinig inhoud heeft.

-*effectsorterend spel*: een berg maken en dan met de handen naar elkaar toegraven. Of iets in het zand verstoppert en dan proberen de schat te vinden.

-*thema's spelen*. U kunt het kind ook begeleiden bij het spelen van thema's. Daarbij is het dan weer aan te bevelen dat te doen in de opbouw van:

stap 1 zorgen voor goede materialen

Hierbij hebt u dan meestal ook wereldspel-materiaal nodig, maar vooral ook: kleine takjes, stokjes van lolly's, knikkers, speelgoedautootjes, veel huisjes, eetlepel, steentjes, schelpen, eventueel een wegebouwset of een skiset van play-mobil. De hoeveelheid materialen moet u wel beperkt houden omdat het kind het schema van de berg moet verwerven met een overzichtelijke hoeveelheid materialen.

stap 2 oriënteren op het thema

Als u bijvoorbeeld het thema de bergen met het kind wilt gaan spelen dan kunt u platenboeken bekijken met daarin bergsituaties en het kind zelf goed laten bekijken hoe het er in de bergen uitziet. U kunt het kind eventueel ook naar een Heidi-film of naar natuurfilm laten bekijken.

stap 3 verwerven van het schema

Samen met het kind maakt u een berg en laat u

de vele mogelijkheden van het materiaal zien.

stap 4 de leerkracht trekt zich terug

Nu mag het kind alleen een berg opbouwen en de wereldspelmaterialen daarbij gebruiken.

stap 5 deelthema's spelen

Met de berg worden deelthema's gespeeld zoals: wegen bouwen, verkeersborden zetten, tunnel maken, een skivakantie, laten sneeuwen.

stap 6 wendbaar maken

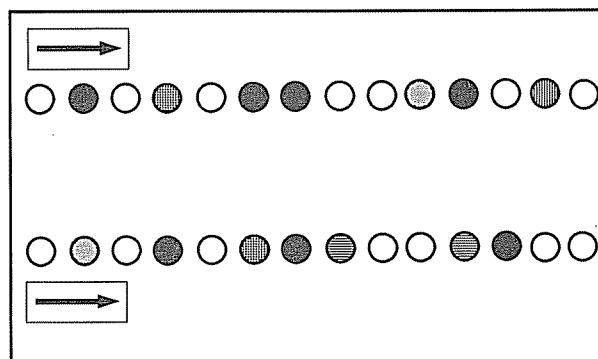
In het voorafgaande heeft het kind steeds gespeeld met een beperkte hoeveelheid materialen. Nu krijgt het kind meer materialen om nog meer eigen initiatieven te kunnen nemen. Daarbij moet u denken aan: meer autootjes, meer dieren, meer huisjes, meer hekjes, meer takjes, meer propjes, etc.

in een opbouw van deze zes stappen kunt u ook onderwerpen spelen als: de tuin, het kasteel en de diverse thema's van de bouwtafel.

Het begeleide spel bij de spelletjestafel

Bij de spelletjestafel hebt u de volgende begeleidingsmogelijkheden.

-kennismaken met het gezelschapsspel. Een mogelijkheid om kinderen kennis te laten maken met het gezelschapsspel is het bierviltjesspel. Daarvoor hebt u 26 bierviltjes nodig, twee play-mobilpoppetjes, een kaart met een pijl erop en een kleurendobbelsteen. De bierviltjes zijn geleverd in de kleuren van de kleurendobbelsteen. De kinderen werpen om de beurt met de dobbelsteen en mogen hun play-mobilpoppetje verplaatsen naar het eerste bierviltje met die kleur.



Wie het eerst aan het eind van de rij is heeft gewonnen. De kleurenvolgorde van de bierviltjes kunt u steeds laten wisselen. Het gaat er bij dit spel om dat kinderen kennismaken met de principes van het spelen zoals het om de beurt gooien en het eerlijk spelen. In het kader van het begeleide spel bent u zoveel mogelijk aanwezig bij de spelen en geeft u concreet aan wat de kinderen moeten doen. Op het bierviltjesspel is eindeloos te variëren in de vorm van:
-een langer parcours

-ganzenbordopzet met bierviltjes die van alles betekenen zoals terug naar af, een beurt overslaan, nog een keer gooien.

-één parcours: de kinderen spelen nu niet op twee spelbanen, maar hebben één spelbaan en moeten dan ook meer rekening houden met elkaar.

-begeleiding bij de diverse gezelschapsspelletjes: Nu kunt u het kind ook begeleiden als het met de bekende gezelschapsspelletjes speelt. Daarbij kunt u de opbouw hanteren:

stap 1 u speelt met het kind

U speelt het spel een keer met het kind en geeft het kind concrete spelaanwijzingen.

stap 2 u begeleidt het kind als het met een ander kind speelt

Nu laat u het kind met een ander kind spelen en begeleidt u de beide spelende kinderen.

stap 3 nu laat u het kind spelen zonder speciale begeleiding van u

Het begeleide spel aan de watertafel

Ga hier te werk zoals bij de zandtafel, dus het uitvoerig onder begeleiding verkennen van de materialen. Daarnaast kunt u spelvormen begeleiden als:

-het vervoeren van dingen in bootjes

-het wassen van poppen uit de poppenhoek
Steeds gaat het erom dat u het kind begeleidt als het aan het spelen is en het concrete voorstellen doet. Daarbij maakt u ook gebruik van de begeleidingstechnieken van bijlage 158-160 en verder.

Het begeleide spel op de speelplaats

Zie daarvoor bijlage 168 over het buiten spelen.

Het begeleide spel aan de constructietafel

Hierbij kunt u de volgende stappen hanteren:

stap 1 exact nadoen

Bij deze eerste fase bedenkt u met een bepaald constructiemateriaal een eenvoudige constructie en het kind moet dat precies zo namaken.

Als u het geheel in elkaar zet, spreekt u erbij en vertelt u wat u doet.

U laat het constructiewerk staan en geeft het kind precies dezelfde materialen. U verzoekt het kind na te maken wat u gemaakt hebt. Uw constructiewerk blijft als voorbeeld zichtbaar.

Dit doet u enkele malen en u laat het constructiewerk steeds complexer worden. Als het kind er moeite mee heeft kunt u ook nog terugvallen op het samen opbouwen. Daarbij doet u iets en doet het kind dat onmiddellijk na en geleidelijk bouwt u samen met het kind de constructie op.

De volgende deelstap is dat u het kind niet meer dezelfde materialen geeft, maar het gewoon de doos met alle materialen geeft en zelf de materialen op laat zoeken. Binnen deze fase

bouwt u weer iets voor en moet het kind dat nabouwen, terwijl het alle materialen ter beschikking heeft.

Tijdens de begeleiding maakt u gebruik van de begeleidingstechnieken van bijlage 158-160 en verder.

stap 2 namaken en het voorbeeld gaat weg

Nu doet u iets voor en bespreekt u dat met het kind. Daarna haalt u uw constructie weg en moet het kind uit het geheugen nabouwen wat u eerder maakte.

stap 3 namaken met toevoegen

Op dit niveau maakt u iets en moet het kind dat namaken, maar u stimuleert het kind ook om verder te bouwen of te construeren. U hebt het kind op weg geholpen en nu moet het verder. U kunt het kind daarbij een constructieonderdeel geven, maar u kunt het ook vrij laten kiezen om verder te bouwen/te construeren.

stap 4 namaken van de afbeelding

Maak een boek of map met daarin allemaal voorbeelden van bouwwerken of constructies. Die haalt u uit de handleidingen of voorbeeldboekjes bij de materialen. U kunt ze ook zelf maken door regelmatig foto's te maken van werkstukken van kinderen.

Neem zo'n afbeelding en bespreek dat met het kind en geef het de opdracht dat na te maken.

stap 5. zelf bedenken

Na voorafgaande begeleide situaties heeft het kind de mogelijkheden van de constructiematerialen uitgebreid verkend en nu moet het begeleid worden naar het uit zichzelf bouwen en construeren. Bedenk samen met het kind een onderwerp en spoor het aan dat zelf te maken. Help het kind eventueel bij het plannen, overdenken van de opzet, etc.

Vooropmerkingen

Hierbij gaat het om de begeleiding van kinderen die te passief zijn, weinig handelen en onvoldoende spelend bezig zijn. Het kan ook gaan om kinderen die wel actief zijn, maar met iets anders bezig zijn. In beide gevallen heeft het gedrag van het kind onvoldoende te maken met de spelbezigheid. Het kind kan zich bedreigd voelen, het kan moe zijn, onvoldoende spelmotivatie bezitten of een zodanige zwakke spelkwaliteit bezitten dat het niet voldoende mogelijkheden heeft om te kunnen spelen. Soms gaat het om kinderen met een hersendysfunctie die te weinig mogelijkheden hebben spelconcentratie op te brengen en zich gauw af laten leiden.

Uitvoering

Er zijn twee invalshoeken voor de begeleiding van deze kinderen, namelijk:

- de spelvoorwaarden verbeteren
- een begeleiding uitvoeren gericht op de spelkwaliteit

Verbeteren van de spelvoorwaarden

Bij de verbetering van de spelvoorwaarden gaat het erom de volgende overwegingen te doen en te bekijken of u daar in uw begeleiding naar het kind toe wat mee kunt doen.

-de spelgerichtheid is zwak omdat het kind zich bedreigd voelt: bekijk of dat het geval is. Soms voelt een kind zich bedreigd door andere kinderen of door een onoverzichtelijke situatie, een te grote hoeveelheid materialen of door onbekende materialen.

Als kinderen zich bedreigd voelen door andere kinderen dan kunt u er voor zorgen dat het kind met niet-bedreigende groepsgenoten speelt, maar u kunt het kind ook begeleiden in het contact met anderen. U wijst er dan steeds op hoe leuk het gaat en wat het kind met het andere kind kan doen.

Bekijk ook of u de situatie wat overzichtelijker voor een kind kunt maken door de spelmaterialen anders op te stellen of door wat materialen weg te halen. Dat laatste is ook nodig als het kind te veel materialen voor zich ziet. Dat is vooral te zien in onrustig gedrag en van de hak-op-de-tak dingen pakken en niet echt doorspelen.

Tenslotte kan het ook nog nodig zijn kinderen kennis te laten maken met de spelmaterialen. Sommige kinderen komen niet tot spelen omdat ze de materialen onvoldoende kennen en ook zonder begeleiding niet op verkenning en experimenteren uitgaan. Als u dat merkt is het aan te bevelen met het kind veel tijd te besteden aan het verkennen en vooral ook benoemen van de materialen.

-de spelgerichtheid is zwak omdat het kind moe is. Soms is er sprake van lichamelijke problemen. Als kinderen zich niet fit voelen doen ze ook weinig. Bekijk wat uw indruk is van het kind. Mocht het zo zijn dat het kind over het algemeen moe overkomt dan is een advies voor een doktersbezoek aan te bevelen.

-het kind is weinig spelgericht bezig omdat het geen zin in spelen heeft. Hierbij gaat het om een gebrek aan spelmotivatie. Voor kinderen is dat onnatuurlijk en moet er iets aan de hand zijn. Het kan te maken hebben met de aspecten die in het voorafgaande aan de orde geweest zijn. Het kan ook te maken hebben met te weinig spelervaringen in de voorschoolse periode, maar ook met angst en verlegenheid. In beide gevallen is speciale spelbegeleiding aan te bevelen.

-het kind is te weinig spelgericht omdat er wellicht sprake is van een hersendysfunctie. Om gericht te kunnen spelen moet er sprake zijn van een interne organisatie in de vorm van het kunnen overzien van situaties, het gericht kunnen handelen, het uitdrukken van ervaringen, gevoelens en fantasieën. De hersenen spelen in die vorm van functioneren een zeer grote rol. Soms functioneren die hersenen niet optimaal en kunnen ze geen prikkels selecteren zodat een kind impulsief is en ongecoördineerd. Soms zijn de hersenen onvoldoende in staat om van ervaringen ook ervaringskennis te maken. Het kind heeft dan geen bron van waaruit het kan spelen.

Meestal is dat niet door een neuroloog vast te stellen, omdat er geen sprake is van een hersenbeschadiging, maar is aan het gedrag van het kind wel te zien dat er wat aan de hand is. Dat alles betekent niet dat er niets meer aan te doen is. We weten uit ervaring dat het functioneren van deze kinderen wel te verbeteren is, maar dat dat vroegtijdig en systematisch moet gebeuren. Ook voor deze kinderen is speciale spelbegeleiding aan te bevelen.

Een begeleiding uitvoeren gericht op de spelkwaliteit

In het voorafgaande is reeds enkele malen verwezen naar de speciale spelbegeleiding. Dat betekent dat er vanuit gegaan moet worden dat een zwakke spelgerichtheid vaak te maken heeft met het niet-weten-wat-je-moet-spelen. Kinderen hebben vaak een zwakke spelgerichtheid omdat ze niet kunnen spelen en dat betekent dat ze moeten leren spelen. Voor de verbetering van de spelkwaliteit betekent dit dat u vooral moet werken met de inhoud bijlage 154.

Vooropmerkingen

In groep 1, 2, 3 en in de begingroepen van het sbo spelen de kinderen iedere dag, als het weer het toelaat, buiten. Omdat het buiten spelen binnen een schoolsituatie plaatsvindt worden er drie doelstellingen nagestreefd:

-na momenten van inspanning en leergerichte activiteiten moeten kinderen zich kunnen ontspannen

-spel, en vooral buitenspel, voldoet aan een natuurlijke behoefte van het kind

-het buitenspelen biedt veel mogelijkheden om de ontwikkeling van kinderen te begeleiden

In deze begeleidingshulp zal getoond worden hoe er vanuit het adaptief onderwijs met het spel omgegaan kan worden. Zie voor het adaptief onderwijs blz. 42-44 en verder van de handleiding.

De vier onderwijsaanbiedingsvormen van het adaptief onderwijs zullen in het kort aan de orde komen, waarbij de nadruk gelegd zal worden op het sturend onderwijs.

Uitvoering

Lees onderstaande invullingen en bepaal welk onderwijsaanbod de kinderen/het kind krijgen/krijgt.

Buiten spelen vanuit het perspectief van het ontwikkelend onderwijs

Het ontwikkelend onderwijs is voor kinderen die zich ontwikkelen volgens hetgeen u van kinderen van deze leeftijd verwacht. Voor de spelbegeleiding betekent dit dat u aansluit bij wat het kind aan spelgedrag vertoont en u probeert dat verder uit te breiden. De kinderen spelen dan al iets en u doet voorstellen om dat verder uit te breiden. Dat betekent niet dat u dat altijd moet doen als u bij de kinderen bent. Vaak zult u de kinderen lekker vrij laten spelen, maar er zijn momenten waarop er mogelijkheden zijn de spelontwikkeling te stimuleren. Bij het ontwikkelend onderwijs observeert u een groepje kinderen zodat u weet wat ze aan het doen zijn. Bedenk dan andere spelmogelijkheden en stel die aan de kinderen voor of probeer via vragen de kinderen zelf op die gedachten te brengen.

Als kinderen al een tijd als een paard rondrennen, dan kunt u de kinderen vragen te bedenken wat er zoal met een paard kan gebeuren. Misschien kunnen ze wel spelen dat een paard ziek is, of dat er een paardenrenwedstrijd is.

Als kinderen in de zandbak iets maken kunt u concrete suggesties doen. Bekijk zo steeds of u, aansluitend bij het spelgedrag van de kinderen iets nieuws kunt bedenken of u bekijkt samen met de kinderen of zij iets anders kunnen doen dan wat ze nu aan het doen zijn.

Buiten spelen vanuit het kindvolgend onderwijs

Bij het kindvolgend onderwijs wordt er vanuit gegaan dat er kinderen zijn die de gelegenheid moeten hebben zelf te bepalen wat ze buiten willen doen. Als ze een hele tijd aan de kant willen gaan staan, op de rand van de zandbak willen lopen, moeten ze daartoe de gelegenheid krijgen. Soms gaat het om kinderen die pas op school zijn of om kinderen die op andere gebieden al erg onder druk leven. Aanwijzingen voor het kindvriendelijk buiten spelen zijn:

-zorg er voor dat het kind ook zoveel mogelijk kan doen wat het wil. Observeer het kind en kijk wat het wil.

-vraag het kind ook wat het wil en help het dan eventueel om dat te realiseren.

-bevestig het kind in wat het doet, keur het in elk geval niet af, maar laat het kind merken dat u volledig accepteert wat het aan het doen is.

Buiten spelen vanuit het zelfontdekkend onderwijs

Bij deze zelfontdekkende kindbenadering wordt er vanuit gegaan dat je kinderen materialen en situaties aan moet bieden waarin ze wat ontdekken kunnen. Dat betekent dan ook dat de leerkracht bewust die situaties en materialen moet overdenken en moet kiezen.

Aanwijzingen voor de zelfontdekkende kindbenadering zijn:

-zorg voor nieuwe materialen buiten zoals grote dozen, een kratje met groot wereldspelmateriaal zodat de kinderen ook met huisjes, boompjes en beestjes in de zandbak kunnen spelen.

-zorg voor tuingereedschap

-zorg voor stoepkrijt, touwen, sets met buitenspelmateriaal, die tegen de vakantietijd overal te koop zijn voor weinig geld.

-zorg voor oude stoelen, lappen, kleden, stukken vloerbedekking Voor de begeleiding van het zelfontdekkend leren is een vragende benadering nodig. Dat wil zeggen dat u de kinderen vragend benadert om ze te stimuleren tot zelfontdekking en tot het nemen van initiatieven te komen. Een concreet voorbeeld daarvan is het aanbieden van stokken, touwen en kleden. Dat zijn drie, relatief overzichtelijke materialen, waar buiten veel mee te doen is. Bekijk wat de kinderen er uit zichzelf mee doen, maar stel ze ook voor er eventueel een tent mee te maken en bekijk hoe ze zelf de constructieproblemen daarbij oplossen. Dit voorbeeld geeft aan dat voor een aantal bij elkaar aangeboden materialen kinderen op een spoor kan zetten. Ze hebben dan een voortstel om met die drie soorten materialen iets te doen en op dat spoor kan de zelfontdekking haar gang gaan.

Buiten spelen vanuit het sturend onderwijs

De meest intensieve vorm van spelbegeleiding moet worden gegeven aan kinderen die met een grote achterstand in de algemene en/of spelontwikkeling op school komen en aan de kinderen die zich nauwelijks meer verder ontwikkelen. Bied deze kinderen een gerichte spelbegeleiding. Voor het buiten spelen zijn er de volgende mogelijkheden.

Uitvoerig verkennen

Dat betekent dat u eerst de tijd neemt alle onderdelen, materialen en speelplaatsen buiten samen met het kind verkent. U maakt daar in uw rooster een planning voor en iedere speeltijd bent u in een bepaalde speelplaats of bij een bepaald materiaal met het kind en laat u het kind zien wat het daar(mee) allemaal kan doen. Daarbij is het belangrijk dat u niet alles over een bepaalde speelplaats vertelt, maar enkele dingen uitgebreid bespreekt en dan bekijkt of het kind ook met de resterende materialen gaat spelen. Bespreek met het kind hoe de dingen en de bewegingen of speelvormen heten. Hanteer duidelijk de taal en doe de dingen ook met het kind, eventueel met een ondersteunende groepsgenoot erbij. Daarbij kunt u de volgende categorie-indeling hanteren:

-de beschutte hoek: dat is een hoek op het plein, waar kinderen kunnen zijn zonder dat ze uit hoeven te kijken voor karren die hen omver zouden kunne rijden. Bekijk of uw buitenspeelplaats ook zo'n hoek heeft.

- rijden en rollen
- klimmen, klauteren en schommelen
- pleinspelletjes
- de zandbak

Het is voor deze kinderen noodzakelijk dat u dit systematisch afwerkt en begeleidt.

Detailering in speelvormen

Als het kind vertrouwd is geraakt met de speelmogelijkheden en het ontplooit zich niet verder dan is het aan te bevelen dat u het kind in de speelplaatsen verder begeleidt om kennis te maken met de vele speelmogelijkheden.

In de beschutte hoek kunt u:

-laten zien dat je daar in een tentje kunt spelen, boekje kunt bekijken, met wereldspelmateriaal kunt spelen, met water kunt spelen.

Bij het rijden en rollen kunt u:

de mogelijkheden van de diverse karren laten zien, een honkpaal als bushalte laten functioneren, een bepaalde route op het plein tekenen om te laten rijden, de regels bij het gebruiken van de kar en het wisselen van de plaats op de kar aan de orde stellen.

Bij het klimmen en klauteren kunt u:

samen met het kind naar anderen kijken om te zien wat die doen en kunt u het kind helpen zelf te klimmen en te klauteren.

Bij de pleinspelletjes kunt u:

samen met een groepje kring-, zang-, wedstrijd-, tik-, pleinspelletjes met materiaal, en tegelspelletjes doen.

Geschikte bronnen daarbij zijn:

-*Bewegen, spelen en groeien*, van 0 - 8 jaar van Jutta Radel, uitgegeven in Nijkerk in 1982.

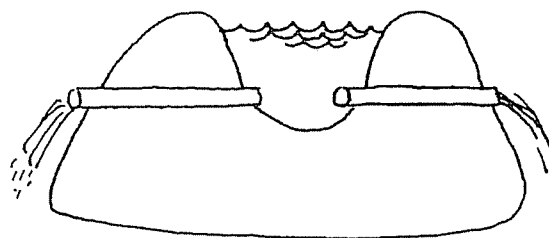
-*150 nieuwe groepsspelletjes voor kinderen vanaf 3 jaar*, vanaf 3 jaar van Piet Zuidema, uitgegeven in Nijkerk

-*Spelen zonder winnen*, van T. Orlick, uitgegeven in Amsterdam in 1980.

-*Spelletjesdoos voor jonge kinderen*, uitgegeven bij Penta in Zeist

In de zandbak kunt u:

-dingen maken met het kind zoals: een vijver, een waterval, een hut maken van planken die in het zand worden gestoken, een plattegrond van een huis, een berglandschap, een wegenselsel, een camping (met echte kleine tenten van doeken en stokken)



De mogelijkheden in de zandbak zijn diverse. Zie bovenstaande mogelijkheid met opzet van ene meer met water met daarin buisjes om het water weg te laten stromen.

Steeds is de aanpak dat u, met veel inbreng van uzelf, een bepaald onderwerp op eenvoudige schaal en grootte met het kind speelt en dat het kind het daarna, op een andere dag een keer alleen moet doen en aangespoord wordt het ook groter te doen.

Tip 1

Besteed ook enkele weken in de klas aandacht aan iedere speelplaats buiten. Praat, voordat u met de kinderen naar buiten gaat, over wat je in een bepaalde speelplaats kunt spelen, wat wel mag, wat niet mag en wat de algemene regels zijn. Observeer de kinderen in die speelplaats en bespreek dat ook na.

Tip 2 Vergeet niet de spelbegeleidingstechnieken van bijlage 158 t/m 160 toe te passen.